

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіоналістики імені
Костянтина Нємця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

«_____» _____ 2024 р.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ГАВАЙСЬКИХ ОСТРОВІВ США**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконав: студент 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності 106. Географія, ОПП « Економічна,
соціальна географія та регіональний розвиток»
Савінов Іван Сергійович

Науковий керівник:

к. геогр. н., доцент Гусєва Наталія Володимирівна

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

«_____» _____ 2024 р.

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	5
1.1. Основні поняття і терміни дослідження.....	5
1.2. Види туристсько-рекреаційних ресурсів: аналіз різних підходів.....	7
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГАВАЙСЬКИХ ОСТРОВІВ.....	11
2.1. Загальні відомості про Гавайські острови.....	11
2.2. Природні ресурси.....	15
2.2.1. Орографічні і спелеологічні ресурси.....	15
2.2.2. Кліматичні ресурси.....	23
2.2.3. Гідрологічні ресурси.....	26
2.2.4. Бальнеологічні ресурси.....	32
2.2.5. Флористичні і фауністичні ресурси.....	34
2.3. Природно-антропогенні ресурси.....	38
2.4. Антропогенні ресурси.....	55
2.5. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.....	62
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГАВАЙСЬКИХ ОСТРОВІВ.....	65
3.1. Місце Гавайських островів на туристичному ринку США.....	65
3.2. Особливості туризму на Гавайських островах	67
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний рівень розвитку цивілізації та загострення глобальних проблем сучасності супроводжуються підвищенням емоційно-психологічної напруженості в суспільстві, що спонукає до інтенсивного розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, неможливого без попереднього глибокого аналізу туристсько-рекреаційного потенціалу різних територій світу. Одним з дивовижних куточків світу є Гавайські острови – найвіддаленіший від цивілізації та найекзотичніший штат США. Також відомі як «Paradise of the Pacific» (Тихоокеанський рай), острови насичені туристсько-рекреаційними ресурсами: теплий тропічний клімат, розкішні золоті пляжі з білого, зеленого, чорного і червоного піску, гострі скелі та глибокі каньйони, пам'ятки історії та культури, а також унікальна флора і фауна з різноманітними краєвидами. Це райське місце для любителів активних видів відпочинку, де цілий рік панує захоплююча атмосфера вічного свята, пригод та романтики.

Об'єкт дослідження – туристсько-рекреаційні ресурси. **Предмет дослідження** – особливості туристсько-рекреаційних ресурсів Гавайських островів.

Мета дослідження – дати характеристику природних, природно-антропогенних і антропогенних туристсько-рекреаційних ресурсів Гавайських островів, визначити структурно-динамічні і регіональні особливості туристичної діяльності на Гаваях.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

- розкрити теоретичні основи дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, зокрема дати визначення основних понять дослідження, провести класифікацію туристсько-рекреаційних ресурсів;
- проаналізувати природні, природно-антропогенні й антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Гавайських островів;

- охарактеризувати Всесвітню спадщину ЮНЕСКО на Гавайських островах;
- визначити місце Гавайських островів на туристичному ринку США;
- виявити структурно-динамічні і регіональні особливості туристичної діяльності на Гаваях.

Методи дослідження. В ході проведення дослідження були використані методи: літературний і описовий (для розкриття теоретичних основ дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів, зокрема для визначення основних понять), класифікації і типології (для виявлення видів туристсько-рекреаційних ресурсів за різними критеріями), системний та порівняльний аналіз (для характеристики окремих видів туристсько-рекреаційних ресурсів Гавайських островів), графічний та картографічний (для візуалізації статистичних даних з туристичної діяльності Гаваїв у вигляді графіків, діаграм, гістограм, картосхем), ілюстративний (для візуалізації найбільш туристично привабливих об'єктів), порівняльно-історичний та порівняльно-географічний (для виявлення динамічних та регіональних особливостей розвитку туризму на Гаваях), математико-статистичний (для математичної обробки статистичних даних з розвитку туризму на Гаваях), абстрагування та узагальнення (для виявлення проблем і перспектив розвитку туризму на Гавайських островах, формулювання висновків) та деякі інші.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон – 2024: суспільно-географічні аспекти», яка проходила 4 квітня 2024 року на базі кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [8].

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (48 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1 Основні поняття і терміни дослідження

Основними поняттями і термінами даного дослідження виступають «туристичні ресурси», «рекреаційні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси», «туристсько-рекреаційний потенціал», «туристсько-рекреаційний комплекс», «туристсько-рекреаційна діяльність» та деякі інші. Визначення цих понять представлені на рис. 1.1.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ - ЦЕ

- сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста та суспільства в цілому. Туристичні ресурси є національним надбанням держави, мають особливе значення та перебувають під ретельною охороною [13]

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ - ЦЕ

- об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації і туризму відповідної території. До рекреаційних ресурсів належать території та окремі об'єкти, що можуть бути використані для відпочинку та лікування людей, відновлення їх фізичних і духовних сил. Характерними властивостями рекреаційних ресурсів є цілісність, динамізм, місткість, стійкість, надійність, привабливість [12]

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ - ЦЕ

- компоненти географічного довкілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровлювальна значущість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять [19]. Сутність туристичних та рекреаційних ресурсів полягає в тому, що вони слугують основою для формування туристичного продукту та його пропозиції. Загалом туристсько-рекреаційними ресурсами вважається все, що можна використовувати в організації туристичної діяльності та залучені туристів [7]

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ- ЦЕ

- сукупність як безпосередньо туристсько-рекреаційних ресурсів, так і всіх наявних ресурсів (природно-ресурсних, виробничих, трудових, фінансово-інвестиційних, технологічних, інформаційних та екологічних) і можливостей відповідного регіону, які можуть використовуватись або використовуються в цілях виконання фізіологічного існування людини (відпочинку, оздоровлення та туризму), забезпечення діяльності суб'єктів рекреаційно-туристичної сфери економіки, досягнення стійкості регіонального розвитку [14]

РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ - ЦЕ

- система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що розташовані поза межами їх постійного проживання [3];
- сфера праці, де виробляється та реалізується туристичний продукт і організується його споживання – обслуговування туристів під час подорожей [21]

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС- ЦЕ

- спеціалізована сукупність підприємств (туристських і постачальників товарів і послуг), які функціонують для задоволення потреб туристів, сконцентровані на певній території та використовують спеціалізовані туристсько-рекреаційні ресурси та забезпечуючи туристську інфраструктуру [9]

Рис. 1.1. Основні поняття і терміни дослідження
(побудовано автором)

1.2. Види туристсько-рекреаційних ресурсів: аналіз різних підходів

Класифікація і типологія туристсько-рекреаційних ресурсів – це складне та багатогранне завдання, що представляє як теоретичний, так і методичний інтерес, оскільки є основою для розробки методичних підходів до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу територій, ефективності його використання та реалізації, а також має важливе практичне значення, оскільки дозволяє обґрунтувати стратегічні плани розвитку певних видів туристсько-рекреаційної діяльності [25].

Різноманітність туристсько-рекреаційних ресурсів викликає необхідність їх класифікації. Існує величезна кількість підходів до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів. Варто відзначити авторські розробки О. Бейдика, Я. Олійника, І. Смаль, О. Любіцевої, А. Гузенко, М. Труасі, П. Дефера та інших.

На сьогоднішній день єдиної загальновизнаної класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів не розроблено. Можна виділити різні підходи, які залежать від кута дослідження цих ресурсів (рис. 1.2).

1. Згідно *сутнісного або традиційного підходу* туристсько-рекреаційні ресурси поділяються на три типи:

- а) природно-рекреаційні (природні ресурси);
- б) культурно-історичні (пам'ятки історії та культури);
- в) соціально-економічні або інфраструктурні, які представлені територією, що сама є ресурсом (її протяжність, конфігурація, географічне положення тощо) з населенням та її традиційною культурою (рис. 1.3).

2. *Діяльнісний підхід* дозволяє класифікувати ресурси за соціально-економічною сутністю, вартісними та трудовими ознаками на:

- а) туристичні блага, наявність яких об'єктивна і практично не залежить від людської діяльності. Це природно-рекреаційний потенціал території,

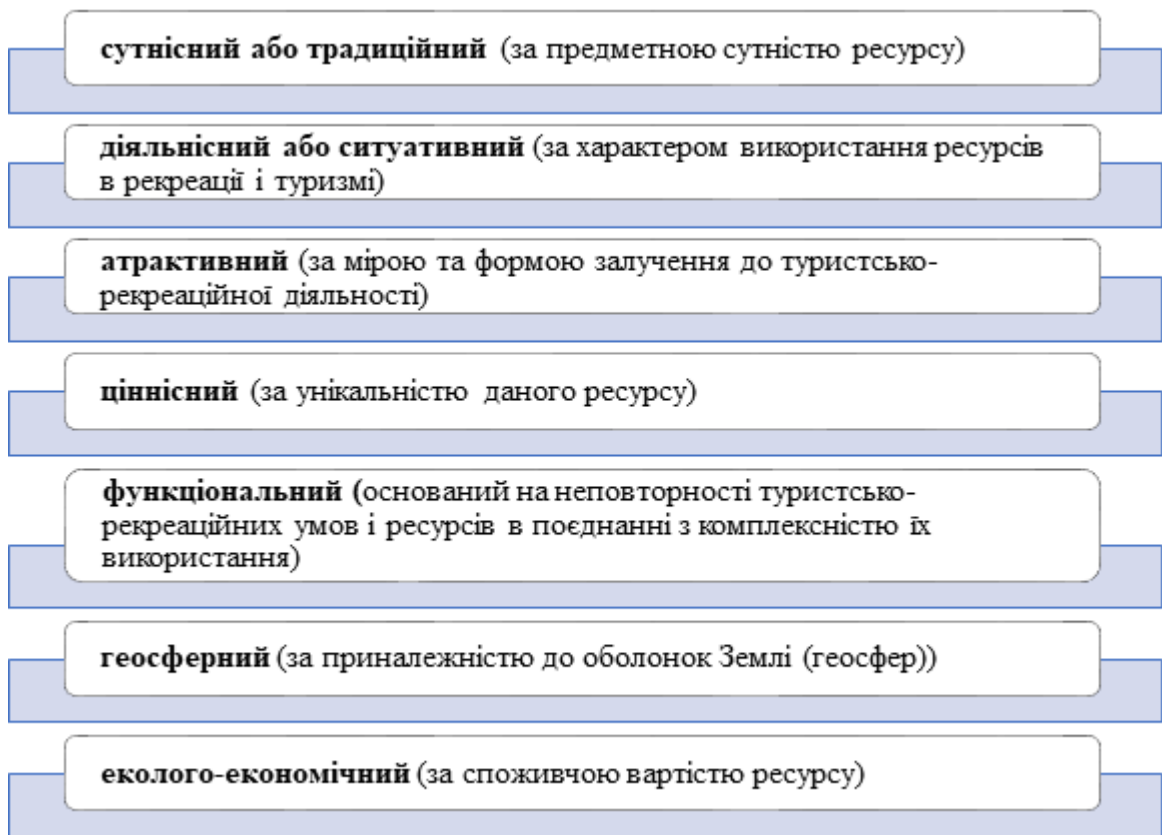

Рис. 1.2. Підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів (побудовано автором за [11])

представлений сприятливим для відпочинку в будь-яку пору року кліматом, мальовничими краєвидами, іншими природно-географічними умовами;

б) туристичні ресурси (об'єкти, створені людською працею та до яких докладається людська праця з метою підтримки їх атрактивних якостей, наприклад, пляжі, національні парки тощо);

в) туристична інфраструктура (підприємства розміщення, харчування, транспорту, екскурсійного обслуговування та проведення дозвілля) [11].

3. За **атрактивним підходом** можна виділити:

а) об'єкти показу або атрактивні об'єкти, (включаються до складу туристичного продукту і використовуються як елементи програмного забезпечення турів);

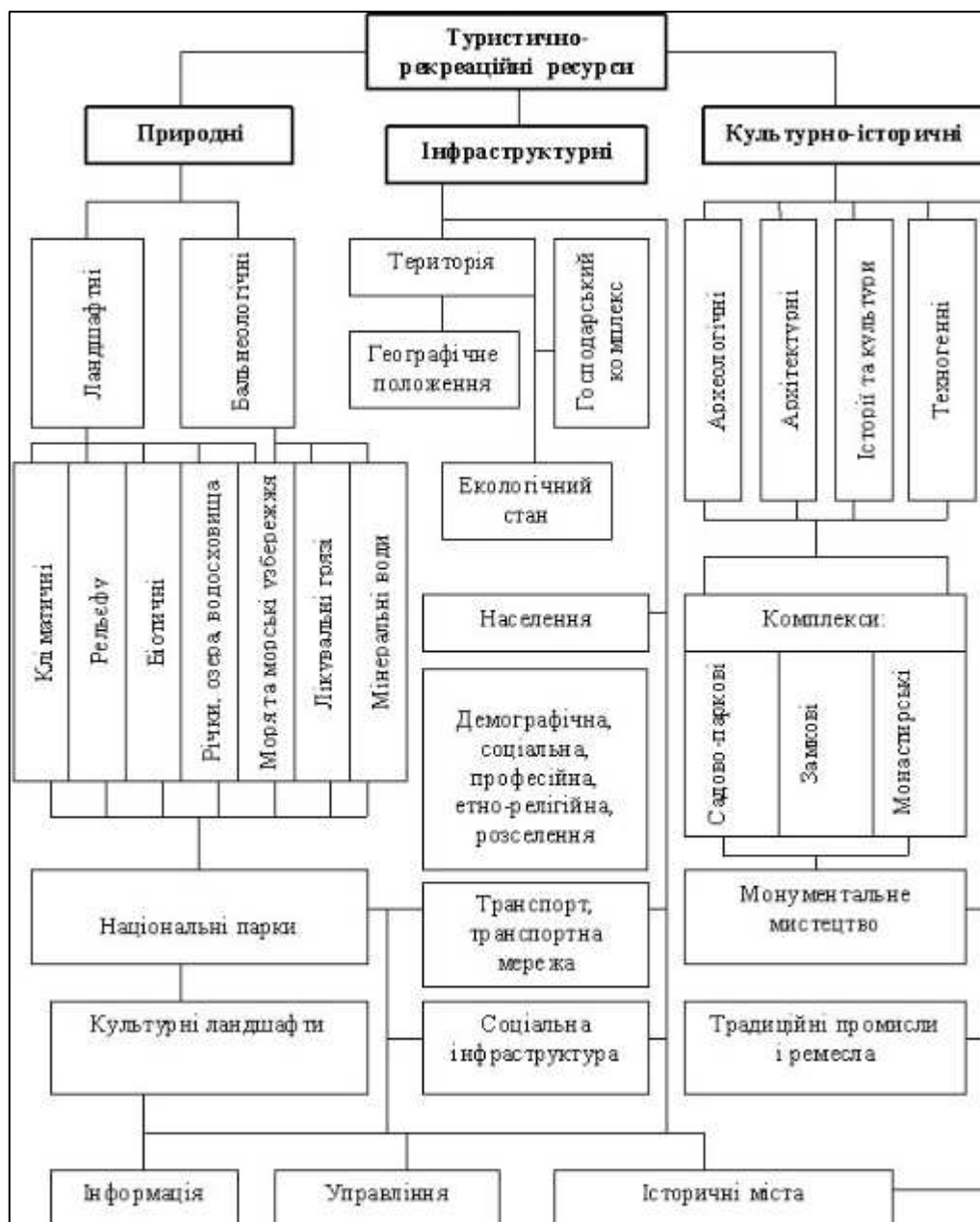

Рис. 1.3. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за сутнісним (традиційним) підходом [20]

б) об'єкти дозвілля (становлять як програмне забезпечення, так і входять до складу додаткових послуг, що надаються в місцях відпочинку).

4. За **ціннісним підходом** розрізняють світову культурну і природну спадщину та національне культурно-історичне і природне надбання [11].

5. *Функціональний підхід* оснований на комплексному характері туристичного споживання і туристсько-рекреаційної діяльності з виробництва туристичного продукту. При цьому виділяються наявні і потенційні ресурси.

6. *Еколого-економічний підхід* ґрунтується на оцінці споживчої вартості туристичних благ і ресурсів [11].

Наведені вище підходи не використовують всю багатоаспектність туристсько-рекреаційних ресурсів, а лише підкреслюють складність поняття «туристсько-рекреаційний ресурс» при його видимій та зрозумілій простоті.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГАВАЙСЬКИХ ОСТРОВІВ

2.1. Загальні відомості про Гавайські острови

Гаваї – один з 50-и штатів США. Отримав статус штату 21 серпня 1959 року. Розташований на Гавайських островах у центральній частині Тихого океану на відстані 3,7 тис. км західніше від континентальної частини країни (рис. 2.1). Відноситься до Заходу США та тихоокеанських штатів. Є єдиним американським штатом, що повністю розташований на островах, та одним з двох штатів (поряд з Аляскою), які є ексклавами [26; 32]. Населення штату станом на середину 2023 року становило 1 435,138 тис. осіб, тобто 0,43 % від загальної чисельності населення США [45]. Офіційні мови: англійська та гавайська. Релігія: християнство (63 %), буддизм (9 %), мормонізм (5 %), атеїзм (18 %) та інші (5 %) [16].

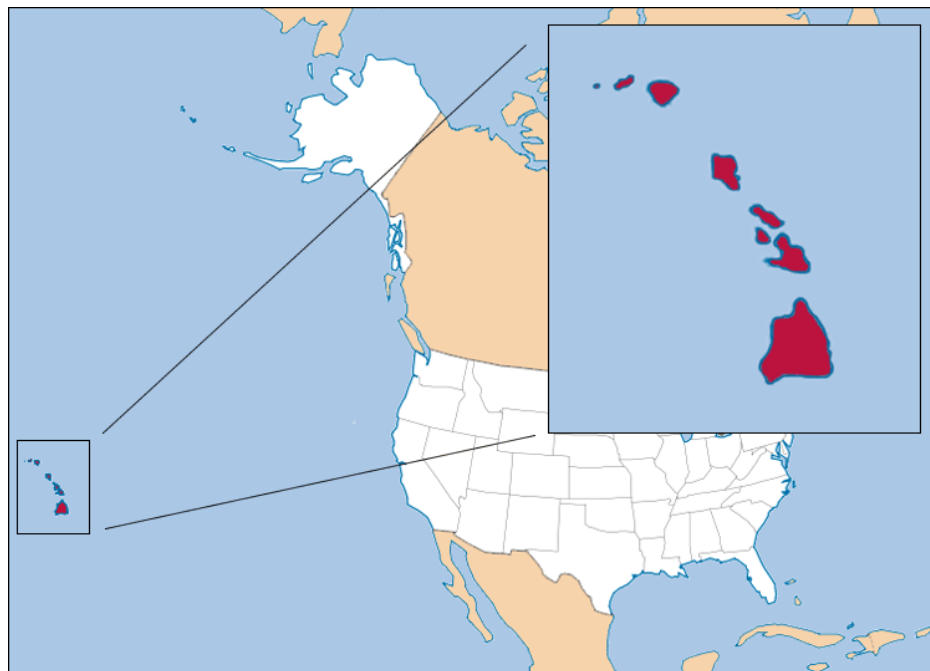

Рис. 2.1. Гавайські острови та їх розташування відносно континентальних штатів США [26]

Гавайські острови (англ. Hawaiian islands, гав. Mokuuni o Hawai'i; перша назва Сандвічеві острови) представляють собою маленький архіпелаг, що складається з 8 великих островів і 124 острівців, атолів і підводних гір (за іншими джерелами складається з ланцюга в 137 островів вулканічного походження, невеликих ділянок суші, атолів і рифів), які фізико та етнологічно є частиною полінезійського субрегіону Океанії. Гавайські острови півмісяцем простягаються на 1523 милі (приблизно 2451 км) з північного заходу на південний схід в Тихому океані між 19-29°пн. ш. і 178-154°зх. д. від найпівнічнішого атолу Куре до все ще зростаючого острова Гаваї (за винятком атолу Мідвей, що є неінкорпорованою територією США) [6; 26].

Гавайський архіпелаг являє собою підняті над рівнем моря вершини великого Гавайського гірського хребта (за іншою назвою Гавайсько-Імператорського хребта), утвореного внаслідок вулканічної діяльності щитовидних вулканів над гарячою точкою в земній мантії, яка має назву Hawai'i hotspot («Гавайська гаряча точка»). Гавайські острови почали формуватися близько 11 мільйонів років тому (у міоцені), хоча більшість із них молодша за 7,5 мільйонів років. Вік одного з головних островів, Кауаї, становить щонайменше 5 мільйонів років, а найбільшого острова Гаваї – близько мільйона років. Невеликі острови на північному заході архіпелагу набагато старіші, ніж острів Кауаї. Їх вік доходить до 28 мільйонів років, проте на сьогоднішній день більша частина з них знаходиться під поверхнею моря. Незважаючи на значний вік, формування Гавайських островів продовжується і сьогодні внаслідок розташування островів у зоні підвищеної сейсмічної активності, що часто супроводжується вулканічною діяльністю, яка і є головним чинником «будівництва» островів [6].

Архіпелаг є найдовшою та найбільш ізольованою групою островів. Найбільшими островами (із заходу на схід) є: Ніїхау, Кауаї, Оаху, Молокаї, Ланаї, Кахоолаве, Мауї та Гаваї (рис. 2.2) [6].

Рис. 2.2. Найбільші острови Гавайського архіпелагу [6]

Найбільші (основні) Гавайські острови називають Південно-Східними Гавайськими островами або Гавайськими Навітряними островами, а всі інші острови відомі як Північно-Західні Гавайські острови або Гавайські Підвітряні острови (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Південно-Західні (Підвітряні) та Південно-Східні (Навітряні) Гавайські острови [6]

Площа Гавайських островів складає 28311 км² (0,29 % від загальної території США), з яких 16637 км² припадають на суходіл. Протяжність берегової лінії становить близько 750 миль (1207 км). Найбільшим островом архіпелагу є острів Гаваї, площа якого становить 10,4 тис. км² (так званий «Великий острів»), який і дав назву всім Гавайським островам та штату Гаваї. Столиця Гавайських островів – Гонолулу – розташована на острові Оаху в південно-східній його частині (рис. 2.4) [26; 32].

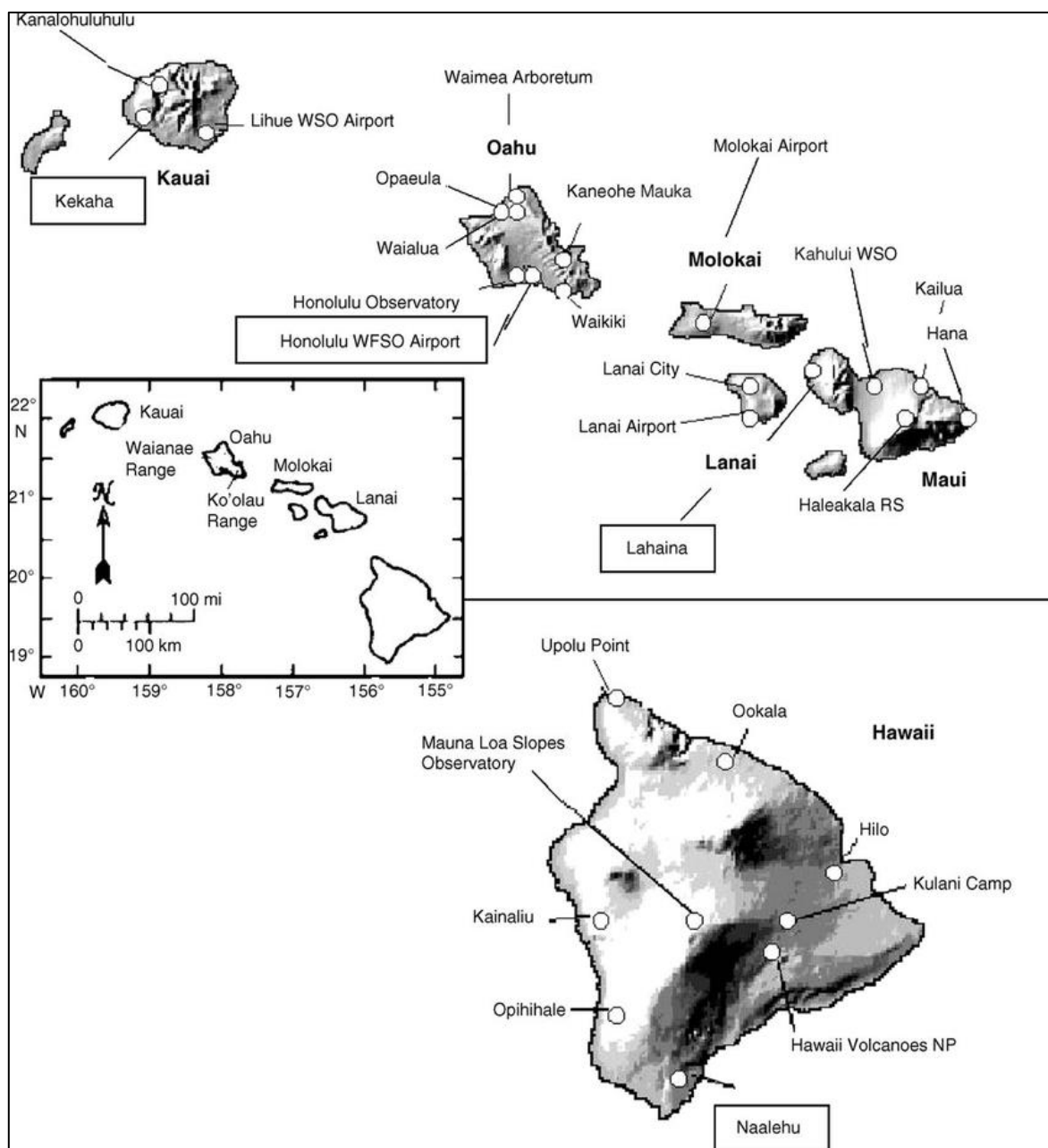

Рис. 2.4. Головні міста та інфраструктура Гавайських островів [48]

Основні характеристики Гавайських островів представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні характеристики Гавайських островів, 2023 рік
(складено автором за [32])

Острів	Образна назва	Площа, км ²	Населення, осіб	Густота населення, осіб на км ²	Найвища точка	Висота, м
Гаваї	Великий острів	10432	200629	19,2	Mauna Kea	4205
Мауї	Острів долин	1883	164221	87,2	Haleakalā	3055
Оаху	Острів зборів	1545	1016508	657,7	Mount Ka‘ala	1220
Кауаї	Острів-сад	1430	73298	51,2	Kawaikini	1598
Молокаї	Доброзичливий острів	673	7345	10,9	Kamakou	1512
Ланаї	Острів ананасів	363	3367	9,3	Lāna‘ihale	1026
Ніїхау	Заборонений острів	180	84	0,5	Mount Pānī‘au	381
Кахоолаве	Острів-мішень	115	0	0	Pu‘u Moaulanui	452

2.2. Природні ресурси

2.2.1. Орографічні і спелеологічні ресурси. Ландшафтна структура островів є дуже складною та різноманітною внаслідок ізольованого розташування Гавайських островів і нерівномірного прояву вулканічної діяльності. Рельєф Гавайських островів формується внаслідок вулканічної діяльності та руйнівної ерозії, викликаної дощами, річками, хвилями та вітром (рис. 2.5). Найвища точка архіпелагу – вершина неактивного щитового вулкана Муана-Кеа (4205 м), а середня висота островів – 925 м [32]. Орографічні ресурси Гавайських островів представлені вулканами, скелями, гірськими схилами, рифами, вулканічними горами, кратерами, каньйонами, хребтами та іншими об’єктами (табл. 2.2).

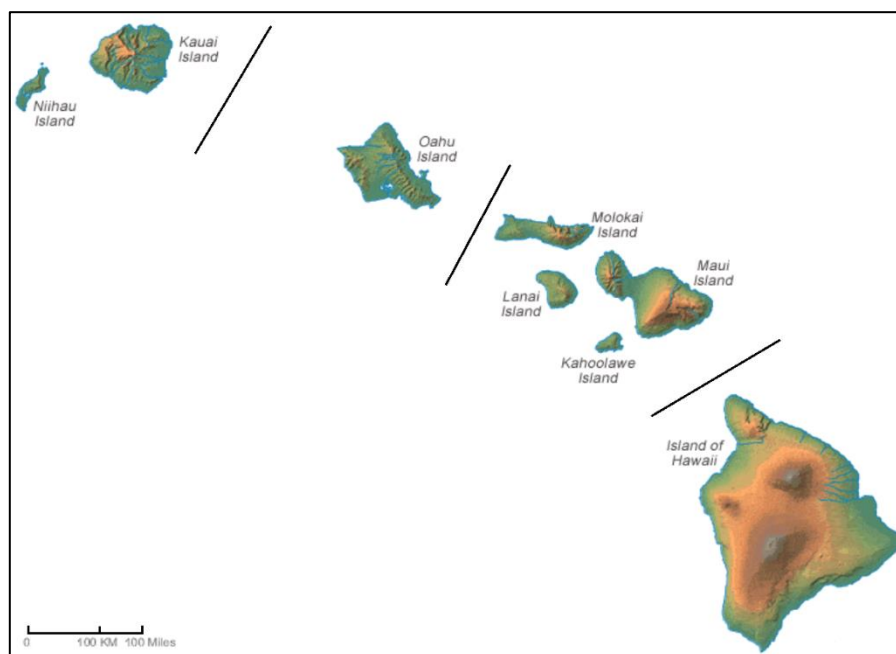

Рис. 2.5. Рельєф Гавайських островів [48]

Таблиця 2.2

Головні орографічні об'єкти Гавайських островів (складено автором за [32])

Острів	Назва об'єкту	Назва	Висота, м
Великий острів	Mauna Kea	вулкан Мауна-Кеа або «Біла гора»	4207
	Mauna Loa	вулкан Мауна-Лоа або «Довга гора»	4169
	Hualalai	вулкан Хуалалай	2521
	Kohala	вулкан Кохала	1670
	Kilauea	кратер вулкану Кілаула	1247
	Halemaumau	кратер вулкану Халемаумау	1111
	Puu Oo	вулканічний кратер Пуо-оо	698
	Puuokeokeo	гора «Білий комірець»	2047
Мауї	West Maui Mountains	Західні гори Мауї	1764
	East Maui Mountains	Східні гори Мауї	3055
Молокаї	West Molokai Volcanoes	Західний Молокайський вулкан	421
	East Molokai Volcanoes	Східний Молокайський вулкан	1512
	Kauhako	Вулканічний кратер Куахако	150
	Kamakou	вулкан Камакоу	1512
	Kalaupapa Volcano	вулкан Калаупапа	123
Оаху	Waianae Range	хребет Вайанае (гори Вайанае)	1227
	Koolau Range	хребет Коолау (гори Коолау)	960
Кауї	Waimea Canyon	каньон Ваймеа	1036
	Kawaikini	гора Каваікіні	1598
	Waialeale	гора Ваіалеале	1569
Ланаї	Mount Lanaihale	гора Ланаї	1060
Ніїхау	Mount Paniau	Гора Паніау	393

Серед наведених вище орографічних об'єктів особливу увагу займають вулкани, у тому числі вулкани Великого острова Мауна Кеа (Мауна-Кеа або «Біла гора»), Мауна Лоа (Мауна-Лоа або «Довга гора») та інші (рис. 2.6). Також унікальним об'єктом є Waimea Canyon (Каньон Ваймеа), який утворився з вулкану Waialeale (Ваіалеале) на острові Кауї [6; 26; 32].

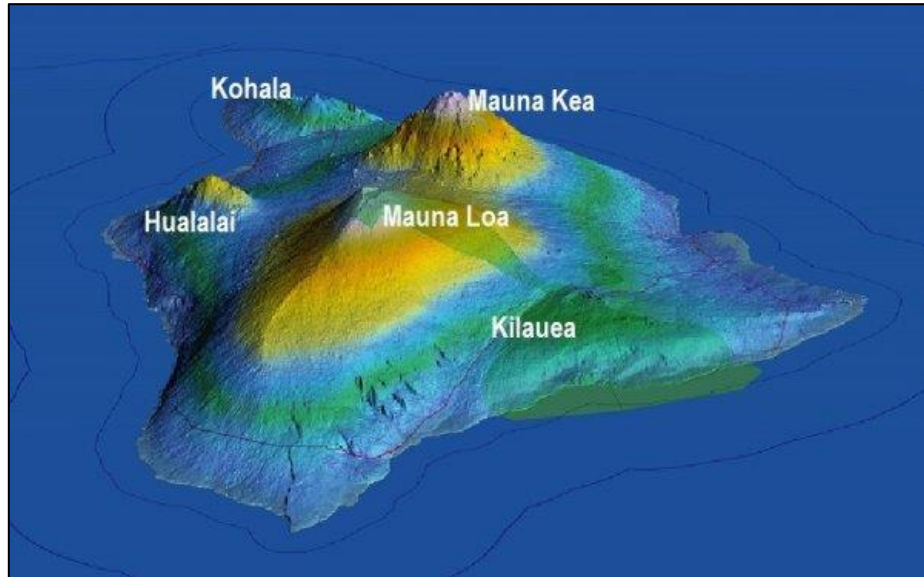

Рис. 2.6. Система вулканів острову Гаваї [48]

Вулкан Мауна-Кеа – це неактивний щитовидний вулкан, який є найвищою точкою штату Гаваї та, в деякому розумінні, найвищою горою на Землі, якщо рахувати висоту не від рівня моря, а від океанського дна. Висота вулкану над рівнем моря становить лише 4207 м, проте загальна висота (від підніжжя на океанічному дні до вершини) – 10203 м (рис. 2.7).

Вулкан Мауна-Лоа є найбільшим субареальним вулканом (за винятком масиву Таму в Тихому океані) як за масою, так і за обсягом. Об'єм активного щитовидного вулкану оцінюється приблизно у 75000 км³, а висота становить 4169 м над рівнем моря, що всього на 38 м менше, ніж у сусіднього вулкана Мауна-Кеа (рис. 2.8) [6; 26; 32].

Рис. 2.7. Вулкан Мауна-Кеа (фото з мережі Інтернет)

Рис. 2.8. Вулкан Мауна-Лоа (фото з мережі Інтернет)

Каньйон Ваймеа є найбільшим океанським каньйоном: його довжина становить 16 км, ширина – приблизно 3,2 км, а глибина – близько 1 км. Каньйон має унікальну геологічну історію, оскільки він сформувався не тільки від ерозії, а й від катастрофічного обвалу частини вулкана Waialeale (Ваіалеале) та є популярною туристичною пам'яткою на острові Кауї (рис. 2.9).

Орографічні ресурси, в першу чергу, нерівності земної поверхні, сприяють розвитку окремих напрямків туристсько-рекреаційної діяльності, пов'язаних зі спуском чи підйомом: гірський і пішохідний туризм, скелелазіння, даунхіл, дельтапланеризм тощо. Орографічні ресурси також є підґрунтям для розвитку екологічного, пізнавального, екстремального та інших видів туризму.

Рис. 2.9. Ваймеа каньйон (фото взято з мережі Інтернет)

Одним із найбільш захоплюючих і пригодницьких видів діяльності, яким можна зайнятися на Гавайських островах, є спелеотуризм. Для тих, хто хоче досліджувати печери світу, вулканічна активність на Гаваях створює фантастичні, єдині у своєму роді можливості. Печери з їх майже постійним і передбачуваним фізичним середовищем часто містять важливі природні та культурні особливості, включаючи біологічні, палеонтологічні, геологічні, кліматичні, мінералогічні, культурні та археологічні ресурси.

Головними спелеологічними ресурсами Гавайських островів є лавові печери та труби, що утворилися більше 1000 років тому внаслідок виверження вулканів. Лавові потоки, протікаючи по поверхні, остигали й тверднули, що в підсумку призвело до утворення кірки, яка надалі утворила дах нових лавових печер та трубок на островах (табл. 2.3). Серед гавайських лавових печер та трубок найбільш популярними є системи печер острова Гаваї (рис. 2.10), у тому числі печери Кула-Кай (Kula Kai Caverns) та Казумура (Kazumura Cave) [28].

Таблиця 2.3

Головні спелеологічні об'єкти Гавайських островів
(складено автором за [28])

Острів	Назва об'єкту	Назва	Протяжність, км
Великий острів	Kipuka Kanohina	печери Кула-Кай	46
	Kaumana Cave	печера Каумана	2,2
	Kazumura Cave	печера Казимура	65
	Kilauea Caverns of Fire	Вогняні печери Кілауеа	7,4
	Lava Tube Shelter Cave	лавова трубка Shelter Cave	1,2
	Nehuku Thurston Lava Tube	лавова трубка Nahuku Thurston	0,2
	Bobcat Trail Habitation Cave	Житлова печера Bobcat Trail	0,3
Мауї	Hana Lava Tubes	лавові труби Хана	4
	Kaeleku Caverns	печери Каелеку	1,5
	Manawainui Gulch Sea Cave	морська печера Manawainui Gulch	0,1
Оаху	Mermaid Caves	«Печери русалок»	0,5
	Kaneana Cave	печера Канеана	0,2
	Lava Tube Cave	печера лавової трубки	0,1
	Spitting Cave	печера Спітінг	0,3
	Oahu Sea Cave	морська печера Оаху	0,4
Кауї	Makauwahi Cave	печера Макаувахі	0,8
	Waiahuakua Sea Cave	морська печера Вайахуакуа	0,4
	Koa Mano Open Ceilin Cave	Відкрита печера Коа Мано	0,1
	Maniniholo Dry Cave	Затоплена печера Манініхоло	0,2
	Na Pali Sea Caves	морська печера На-Палі	0,2
	Fern Grotto Cave	печера Ферн Гротто	0,1
Ланаї	Lanai Sea Caves	морська печера Ланаї	0,1

Печери Кула-Кай (Kula Kai Caverns) розташовані в південній частині Великого острова вздовж нижніх схилів вулкану Мауна-Лоа та є чудовим місцем, де можна легко насолодитися підземними пригодами на Гаваїях. Ця система лавових труб є однією з наймолодших печер на планеті. Вона пропонує унікальну перспективу для любителів спелеотуризму, показуючи безпосередній, з геологічної точки зору, вплив вулканічної діяльності на геологію (рис. 2.11). Це чудова нагода дізнатися про те, як утворюються лавові труби та як давні гавайці використовували їх у повсякденному житті [28].

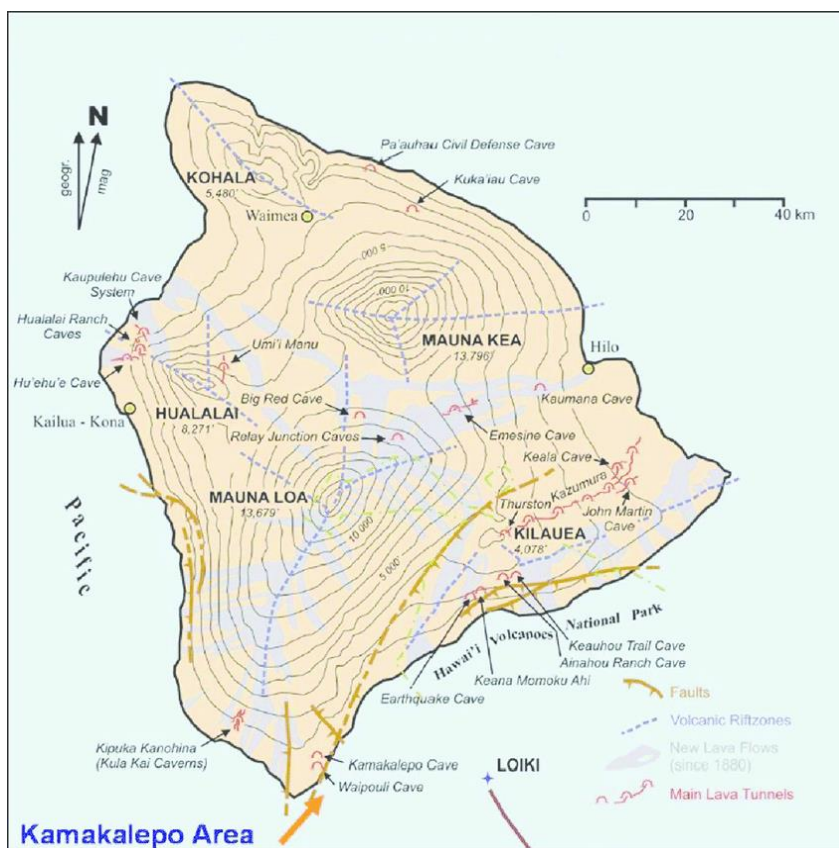

Рис. 2.10. Системи печер острову Гаваї [28]

Рис. 2.11. Печери Кула-Кай (фото з мережі Інтернет)

Печера Казумура (Kazumura Cave) – це одна з лавових печер Великого острова Гаваї, яка одночасно є найдовшою і найглибшою лавовою печерою (трубкою) у світі (рис. 2.12). Глибина печери становить близько 1100 м, а її протяжність – близько 65,5 км. Печера розташована в 20 км від Гавайського містечка Хіло (Hilo) в лавових потоках вулкана Кілауеа. Верхня точка системи знаходиться на висоті 1130 м над рівнем моря поблизу вершини вулкана, а нижня розташована за 32 км на північний захід, на висоті всього 29 м над рівнем моря [28].

Рис. 2.12. Печера Казумура (фото взято з мережі Інтернет)

Лавові печери та труби є важливою частиною спелеологічних ресурсів Гавайських островів, однак не всі з них можуть бути використані у туристсько-рекреаційній діяльності, оскільки під час виверження вулканів вони знову можуть наповнюватися лавою, як це сталося з найпопулярнішою печерою Казумура.

Отже, різноманітність рельєфу Гавайських островів, наявність як екстремальних, так і сприятливих і навіть комфортних умов для рекреації і туризму створюють передумови для розвитку найрізноманітніших типів туристсько-рекреаційної діяльності – від спортивних, що вимагають високої майстерності, тренінгу та загартованості, до оздоровчих, масових.

2.2.2. Кліматичні ресурси. Вісім головних Гавайських островів простягаються між 19-22° пн.ш., що обумовлює їх положення в тропічних широтах, а також у поясі постійних північно-східних пасатів. Така географія, в поєднанні з високим рельєфом багатьох гавайських вершин, призводить до значних коливань кліматичних показників на островах. Океан, атмосфера та рельєф взаємодіють, щоб зробити Гавайські острови регіоном різноманітного клімату з екстремальними кліматичними градієнтами. Істотні зміни клімату на коротких відстанях є характерними для Гавайських островів та є причиною стимуляції природних процесів, а також діяльності людини. Наприклад, острів Гаваї відповідно до типів клімату Кеппена містить чотири (із п'яти) кліматичні групи: тропічний, посушливий, помірний і полярний типи клімату, а якщо врахувати підкатегорії Кеппена – то 10 (із 14-и) кліматичних зон (рис. 2.13) [32].

Середньорічна температура на Гаваях становить +25°C. Літні температури коливаються від +31 °C протягом дня та +24 °C вночі, а зимові від +28 °C вдень та рідко опускаються нижче +18 °C вночі. Температура на рівні моря зазвичай коливається в межах +29 +31 °C протягом літніх місяців та +26 +28 °C протягом зимових місяців. Температура на Гаваях рідко піднімається вище +32 °C або опускається нижче +16 °C на низьких висотах (за винятком сухих підвітряних областей), проте це не стосується великих висот, де температура є набагато нижчою (рис. 2.14). Взимку на вершинах (вище 2300 м) часто випадає сніг. Рекордно низька температура штату була зафіксована в Гонолулу 20 січня 1969 року та становила

+12 °C. Загалом зі зміною клімату Гаваї стають гарячішими. Найвища температура була зареєстрована 27 квітня 1931 року в Пахалі та становила +38 °C [32].

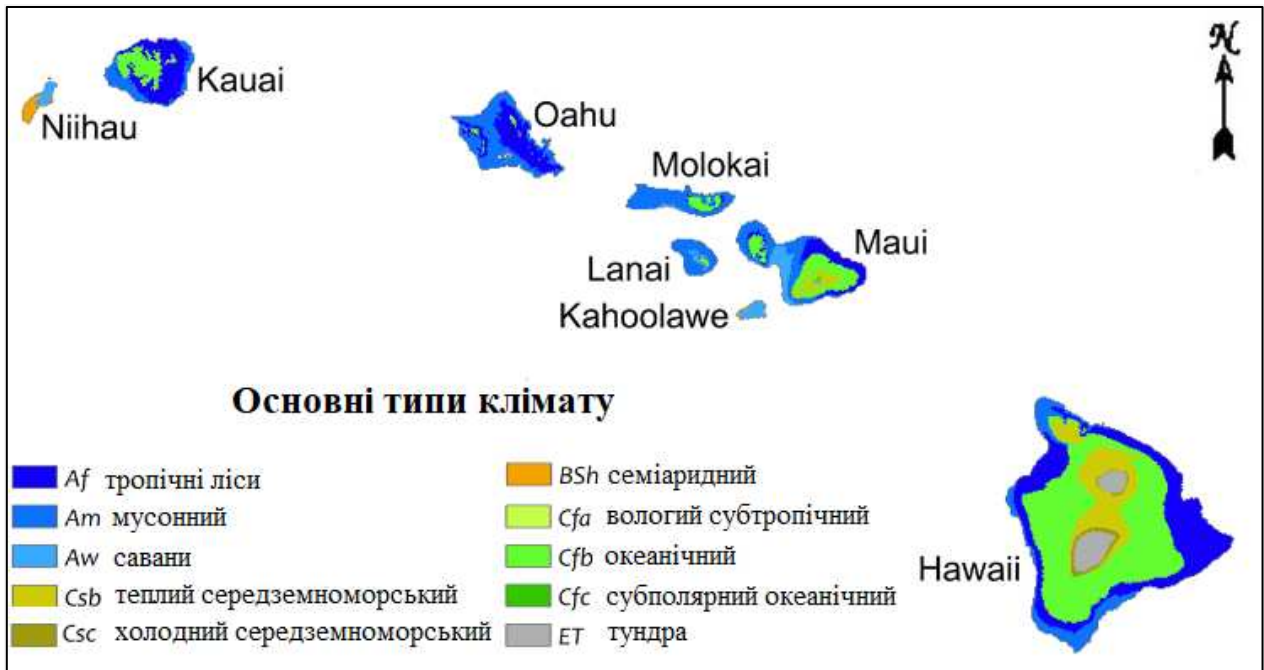

Рис. 2.13. Кліматичні зони Гавайських островів [48]

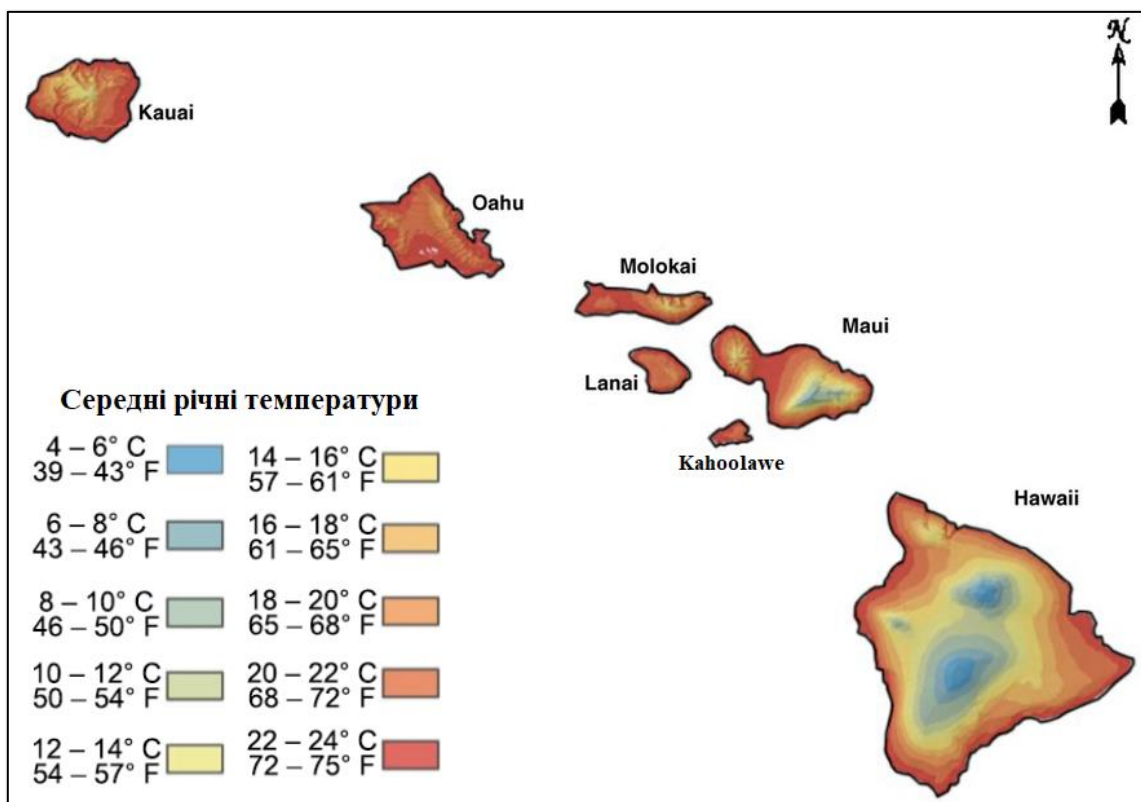

Рис. 2.14. Середні річні температури Гавайських островів [48]

В середньому на Гаваях буває більше 240 сонячних днів на рік (для США цей показник становить 205 днів). Середній місячний рівень сонячної радіації на островах складає 4 кВт*год. на м² на день [32].

Гаваї відрізняються від багатьох тропічних регіонів яскраво вираженими вологим і сухим сезонами. Вологий сезон збігається з зимовими місяцями (а не з літніми місяцями, які є більш характерними для інших територій у тропіках). В період з травня по вересень для Гаваїв характерні пасати. Хоча пасати досить постійні, їх відносно рівномірний повітряний потік спотворюється та порушується горами, пагорбами та долинами. Зазвичай вітри дмуть угору вдень і вниз по схилу вночі. Місцеві умови часто викликають дуже локалізовані сильні вітри, які іноді досягають швидкості 100-160 км/год та є найбільш характерні для населених районів Кула та Лахайна на Мауї [32].

На Гаваях опади випадають в середньому 166 днів на рік. Загальна середня річна кількість опадів для островів становить близько 3000-4000 мм, однак суттєво відрізняється у різних частинах островів (рис. 2.15). Середня річна кількість опадів коливається від 190 мм на вершині вулкану Мауна-Кеа на Великому острові до 10270 мм у Великому болоті на острові Мауї. Острови отримують найбільше вологи від пасатів на своїх північних і східних навітряних схилах в результаті орографічних опадів. У свою чергу прибережні райони набагато сухіші, особливо південні та західні або підвітряні схили. Загалом зі зміною клімату Гаваї стають сухішими та спекотнішими. Більшість опадів на Гавайських островах випадає з жовтня по квітень. У свою чергу більш сухі умови зазвичай переважають з травня по вересень. Вологість повітря становить близько 70 %, що є оптимальною вологістю для людини [32].

Кліматичні ресурси Гавайських островів підходять для всіх видів літньої рекреації і відпочинку, зокрема курортно-пляжного, лікувально-оздоровчого туризму, кліматотерапії тощо.

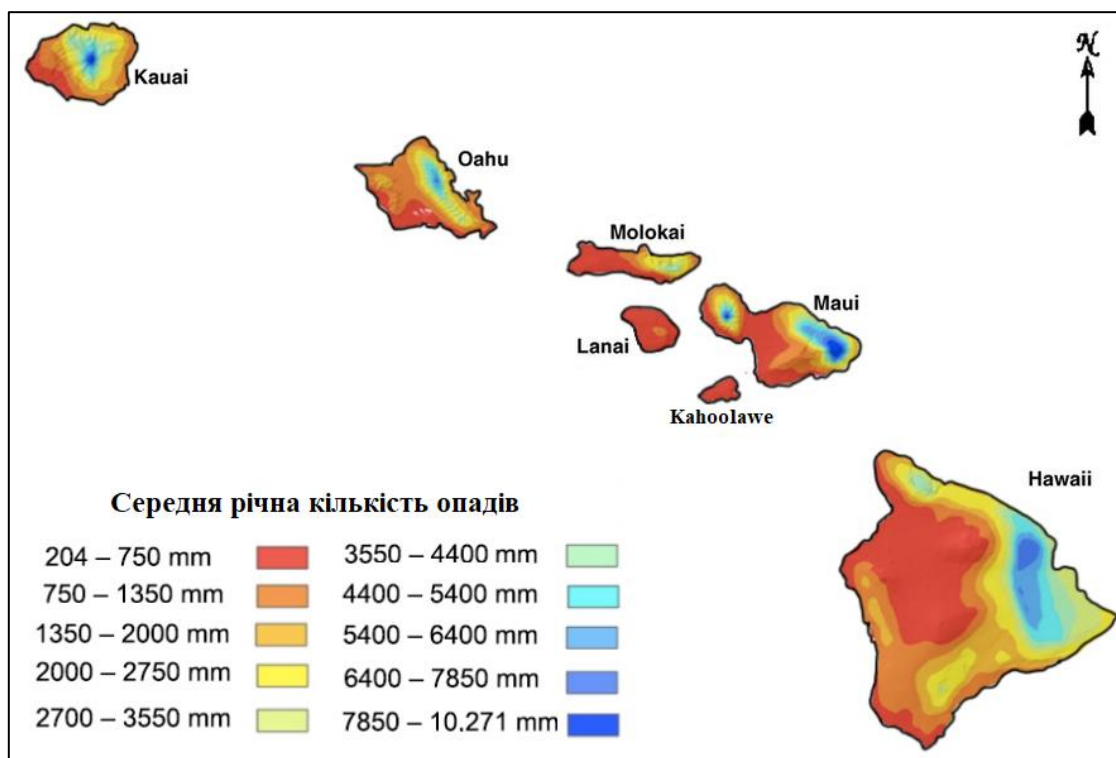

Рис. 2.15. Середня річна кількість опадів на Гавайських островах [48]

2.2.3. Гідрологічні ресурси. Гаваї – штат з багатими та різноманітними водними ресурсами (рис. 2.16). Регіон водних ресурсів Гаваїв є одним із 21 основних географічних районів або регіонів першого рівня класифікації, який використовується Геологічною службою США для поділу та підрозділу країни на послідовно менші гідрологічні одиниці [36].

Вода на Гаваях в основному надходить з опадів. Хоча на островах немає значних річок або великих природних озер, як на багатьох континентальних масивах суші, тут випадає велика кількість опадів через їх розташування в тропічній частині Тихого океану [37].

Багато красивих річок і струмків протікають через численні острови Гаваїв. Всього нараховується близько 360 (за іншими джерелами 376) невеликих водотоків, однак вони розташовані лише на п'яти Гавайських островах (Кауаї, О'аху, Молокаї, Мауї та Гаваї), які мають достатню висоту, щоб вловити дощові хмари (табл. 2.4).

представляють прісноводну екосистему островів [37].

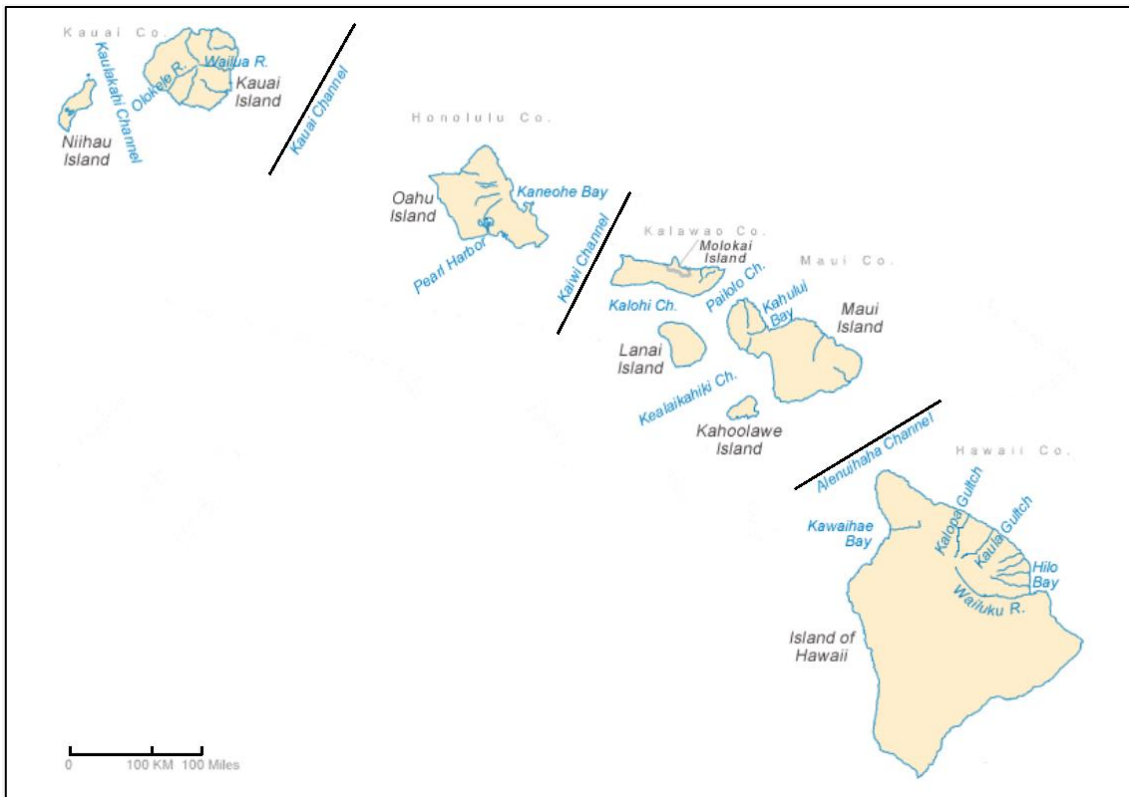

Рис. 2.16. Водні ресурси Гавайських островів [48]

Таблица 2.4

Найбільші річки Гавайських островів (складено автором за [35])

Назва острову	Назва річки	Протяжність, км
Беликий острів	Wailuku River	45
Мауї	Kaukonahua River	16
	Waihee River	2
Молокаї	Wailau River	5
Оаху	Waimea River	24
	Kaukonahua River	45
	Anahulu River	11
Кайї	Waimea River	20
	Hanalei River	27
	Hanapepe River	24
	Hanalei River	26
	Kalihiwai River	18
	Lumaha'i River	16
	Wailua River	23
	North Fork Wailua River	9

На Гавайях є приблизно 3905 миль (6285 км) водотоків, але немає диких і мальовничих річок (спеціальна охоронна категорія, згідно Закону США «Про дикі і мальовничі річки»). Також через невеликі розміри островів майже немає судноплавних річок (існує лише 1 судноплавна річка) [41].

Найдовші водотоки, що протікають через Гавайські острови, включають річки Кауконауа, Ваймеа, Вайлуку, Ханалей, Норт-Форк, Вайлуа, Анахулу та потоки Колеколе і Кауконауа. Найбільше значення мають Wailuku River на Великому острові та Waimea River на острові Кауї [41].

Wailuku River (річка Вайлуку) розташована на Великому острові та є найдовшою і найбільшою річкою в штаті (рис. 2.17). Вайлуку бере початок на схилах вулкану Мауна-Кеа на висоті 3300 м, круто спускається на схід з гори до рівня моря та входить у Тихий океан біля міста Хіло. Протяжність річки становить близько 45 км, що майже в 2 рази більше, ніж будь-яка інша річка штату [41].

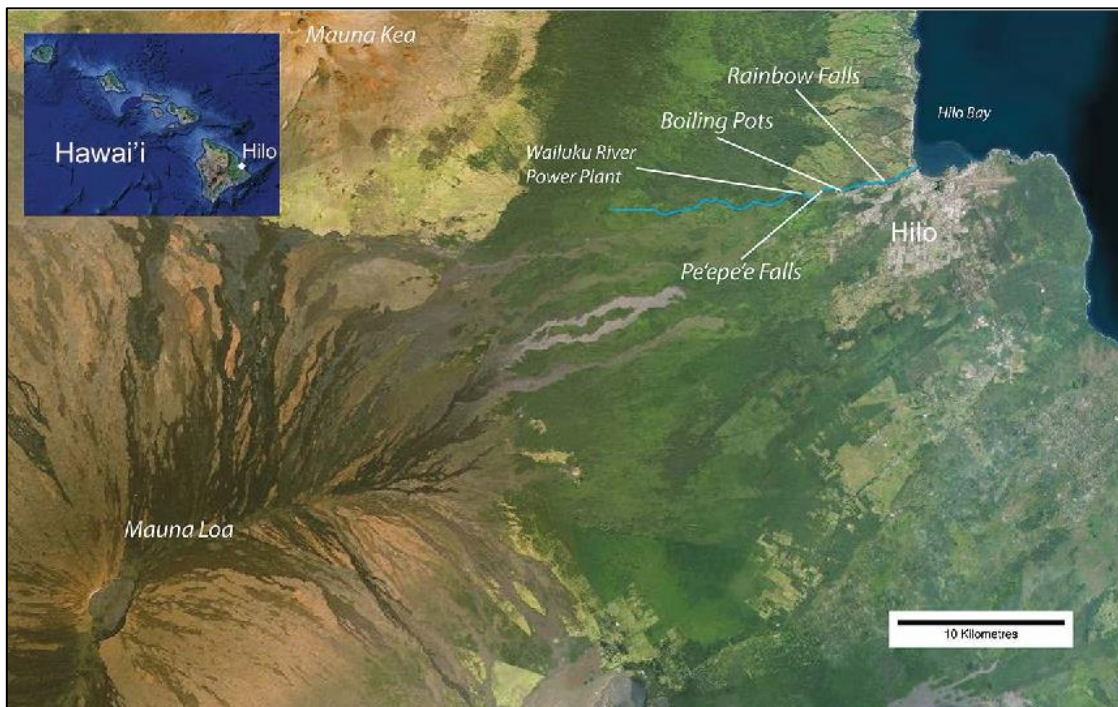

Рис. 2.17. Річка Вайлуку [41]

Waimea River (річка Ваймеа) на острові Кауї (не плутати з Waimea River на острові Оаху) є єдиною судноплавною річкою у штаті (рис. 2.18). Річка бере

початок на висоті 1200 м на гірському болоті вулкану Ваіалеале, протікає на південь через каньйон Ваймеа та впадає в Тихий океан, створюючи однойменну затоку. Річка є одним з найвологіших місць штату, а її довжина становить 18 км.

Рис. 2.18. Річка та затока Ваймеа на острові Кауї (фото з мережі Інтернет)

Внаслідок унікального рельєфу, більшість водотоків Гавайських островів є достатньо складними. Вони часто мають круті схили та пороги, а водоспади є їх невід’ємною частиною. На території островів задокументовано близько 100 водоспадів висотою до 900 м, які є одними з найкрасивіших у світі [6] (табл. 2.5). Це лише невелика кількість мальовничих водоспадів Гавайських островів. Серед них яскраво виділяється Rainbow (Waiānue) Falls (водоспад-веселка). Його назва говорить сама за себе: близько 10-ї години ранку, в тумані, який піднімає водоспад, можна побачити веселки. Водоспад розташований на Гаваїях на річці Вайлука поблизу міста Хіло у «немісцевому» тропічному лісі (рис. 2.19). Його висота становить близько 25 м, а ширина 30 м, що в порівнянні з іншими водоспадами є досить незначними розмірами [32].

Таблиця 2.5

Найбільші водоспади Гавайських островів (складено автором за [6])

Острів	Назва водоспаду	Висота, м	Розташування
Великий острів	Akaka Falls	135	Kalakao Stream
	Pe’epe’e Falls	18	Wailuku River
	Rainbow Falls	25	Wailuku River
	Umauma Falls	90	Umauma River

Великий острів	Hiilave Falls	442	Lalakea Stream
	Wai'ilikahi Falls	330	Wai'ilikahi Stream
	Onomea Falls	30	Onomea Stream
Mayi	Wailua Falls	53	Wailua River
	Waimoku Falls	122	Piipiwai Stream
	Oheo Falls	122	Ohe'o Gulch stream
	Makahiku Falls	61	Ohe'o Gulch stream
	Upper Hanawi Falls	61	Hanawi Stream
	Makamakaole Falls	82	Makamakaole Stream
	Makapipi Falls	70	Makapipi Stream
Молокаї	Kahiwa Falls	660	Wailua River
	Pu'uka'oku Falls	840	Wailau Stream
	Wailele Falls	900	Wailau Stream
	Olo'upena Falls	900	Wailau Stream
	Kahiwa Falls	900	Wailau Stream
Оаху	Laie Falls	5	Ihihi Gulch
	Manoa Falls	46	Waihi stream
	Waimea Falls	15	Waimea River
Кауї	Hanakapiai Falls	122	Hanakapiai Stream
	Opaekaa Falls	25	Opaeka'a Stream
	Wailua Falls	53	North Fork Wailua River
	Waipoo Falls	244	Koke'e Stream
	Kalihiwai Falls	24	Kalihiwai River
	Uhau'iole Falls	40	Uhau'iole Stream

Рис. 2.19. Водоспад-веселка у «немісцевому» тропічному лісі поблизу міста Хіло (фото з мережі Інтернет)

На Гаваях є лише п'ять дуже малих природних озер та близько 266 прісноводних резервуарів розміром до 400 акрів (приблизно 162 га), які були створені на поверхні шляхом накопичення вод струмків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Озера та прісноводні резервуари на Гаваях (складено автором за [30])

Острів	Назва	Вид	Висота над рівнем моря, м	Площа, га	Максимальна глибина, м
Великий острів	Green Lake	Озеро	1	0,8	6
	Lake Waiau	Озеро	3970	0,8	3
	Waiakea Pond	Припливний ставок	0	11	2
Мауї	Kanaha Pond	Болото	0	16,6	1
	Kealia Pond	Болото	0	202,3	-
	Waieleele	Ставок	2039	0,2	6
Молокаї	Kauhako	Басейн	0	0,4	248
	Kualapuu Reservoir	Водосховище	250	40,5	15
	Meyer Lake	Резервуар	616	4	2
Оаху	Ho'omaluhia	Водосховище	62	36,4	27
	Kaelepulu Pond	Озеро	0	80,1	-
	Kawainui Marsh	Болото	0	404,7	-
	Wahiawa Reservoir	Водосховище	257	122,2	26
Кауї	Nomilu Fishpond	Ставок	0	8,1	20
	Waita Reservoir	Водосховище	73	171,5	7
Нахао	Halalii Lake	Пересохле озеро	0	-	-
	Halulu Lake	Пересохле озеро	0	-	-
Атол Laysan	Laysan Lagoon	Закрита лагуна	0	65,1	5

Високогірне озеро Baiau (Lake Waiau) – це єдине озеро острову Гаваї. Озеро має площу близько 100 м² та розташоване на висоті 3970 м над рівнем моря на вулкані Мауна-Кеа, що робить його одним із найвищих озер США (рис. 2.20).

Підземні води – один із найважливіших природних ресурсів Гаваїв. Вони забезпечують комфортне життя населення, а також задовольняють побутові, комерційні та промислові потреби. Підземні води забезпечують близько 99 % побутової води Гаваїв і близько 50 % прісної води, що використовується на островах. Ресурси підземних вод на Гаваях можуть здатися багатими, однак, майже

Рис. 2.20. Високогірне озеро Ваіау на вершині вулкану Мауна-Кеа
(фото з мережі Інтернет)

всі з них – метеогенні. Ці підземні води живляться за рахунок атмосферних опадів, значна частина яких стікає в океан потоками або повертається в атмосферу шляхом випаровування. Крім того, якість води, екологічні та економічні проблеми можуть обмежувати використання підземних вод [30].

Гідрологічні ресурси є важливими природними ресурсами для Гаваїв. Вони підтримують сільське господарство та туризм на островах, а також забезпечують розвиток міст та потреби населення у воді. Гідрологічні ресурси є базою для розвитку рекреаційного та лікувально-оздоровчого, пізнавального, розважального, деяких видів водного спортивного туризму.

2.2.4. Бальнеологічні ресурси. Гавайські острови багаті на бальнеологічні ресурси, як слугують надзвичайно цінним ресурсом для розвитку лікувально-оздоровчого та медичного туризму. Особливу увагу серед бальнеологічних ресурсів Гаваїв займають лікувальні глини, пелоїди (грязі) та мінеральні води (рис. 2.21).

Рис. 2.21. Мінеральні води Гавайських островів («Гавайська вулканічна вода»)
(фото з мережі Інтернет)

Гавайські лікувальні глини утворилися в основному під дією теплого тропічного клімату: магматичні гірські породи швидко вивітрювалися, що стало

причиною утворення великої кількості лікувальних глин. Через різні кліматичні умови на островах, сформовані на островах глини підпорядковуються зональному розподілу. Гавайські глини можна згрупувати в п'ять зон: (1) актиноліт, (2) хлорит, (3) монтморилоніт, (4) каолініт і (5) алуніт. Гідротермальні глини та глинисті мінерали Гаваїв, як правило, не є чистими глинами: зазвичай, вони являють собою суміш двох або більше типів глинистих мінералів, таких як актиноліт, альбіт, алуніт, ангідрит, кальцит, кристобаліт, гематит, гейландит, лаumontит, морденіт, пірит, кварц, хлорит, каолініт, монтморилоніт, змішаношаровий хлорит-монтморилоніт і змішаношаруватий хлорит-вермикуліт [36-37].

Гавайські острови відомі своїми джерельними водами. Виникаючи на вершині вулканів під час дощу та танення снігу, вода повільно фільтрується крізь тисячі футів пористої вулканічної породи та знову виринає на поверхню у вигляді освіжаючої, чистої природно-лужної води. Мінеральні води Гавайських островів насичені корисними для життя мінералами, такими як калій, кальцій, магній і кремнезем. Гавайські джерельні води оточенні багатими біорізноманітними лісами та вважаються одними із найчистіших у світі. Одне з таких глибоких джерел розташоване неподалік від тихого містечка Хіло (Hilo), біля східного підніжжя вулкана Мауна-Лоа. Отримана з екологічно чистих джерел і відфільтрована лавою, Hawai'i Volcanic Water («Гавайська вулканічна вода») є найпопулярнішою та найчистішою джерельною водою у світі (рис. 2.21).

2.2.5. Флористичні і фауністичні ресурси. Відповідно до біогеографічного районування, Гавайський архіпелаг входить до Гавайської підобласті Австралійської біогеографічної області (Нотогеї), яка характеризується своєрідним тваринним і рослинним світом, а віддаленість Гаваїв від інших місць проживання на суші, як від Америки, так і від Азії, є головною причиною унікальності флори і фауни [40].

Гавайська підобласть є найбільш типовим прикладом острівної флори, яка характеризується переважанням ендемічних видів (близько 90 % всіх видів рослин займають ендеміки, видове різноманіття яких скорочується із заходу на схід) та відсутністю голонасінних та фікусів [39]. Тут відомий один вид пальм – Гавайська Прітчарда (лат. *Hawai'i Pritchardia*), багато папоротей та перших рослин (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Ендемічна пальма гавайських островів – Гавайська Прітчарда (фото з мережі Інтернет)

В горах вологі навітряні схили до висоти 300-600 м покриті ксерофільними жорстколистими лісами, заростями і чагарниками. На висоті 1000-1800 м клімат ще спекотний, але більш вологий – це царство вологих вічнозелених лісів. На висоті 3000 м і вище достатньо волого та прохолодно – це зона «лісів смуги туманів». Дерева тут не такі високі, багато мохів, лишайників, папоротей. Острови, де є високі вершини, мають високогірну рослинність – подушкоподібні злаки, низкорослі чагарники, чагарники. Внизу на більш сухих підвітряних схилах утворилися пустельні савани і напівпустелі з ксерофільними колючими підвушковидними злаками, дрібнолистими чагарниками, низькими деревами. Вище розташовуються ксерофільні твердолисті ліси, чагарники, савани [39].

Тваринний світ Гавайської підобласті представляють мандрівні види тварин – це так звана острівна фауна. Вони були завезені людиною випадково. Яскравим прикладом є гризуни або з метою акліматизації – мангусти. Також є теорії, що деякі види були занесені вітром, течіями тощо [38].

Давніх реліктових тварин, у тому числі ссавців, на островах майже немає, проте дуже багато видів птахів. Єдиними ссавцями, що колись мешкали на Гаваїях, були Гавайський тюлень-монах і маленький кажан роду *Lasiurus*, проте пізніше були привезені й інші види (рис. 2.23) [38].

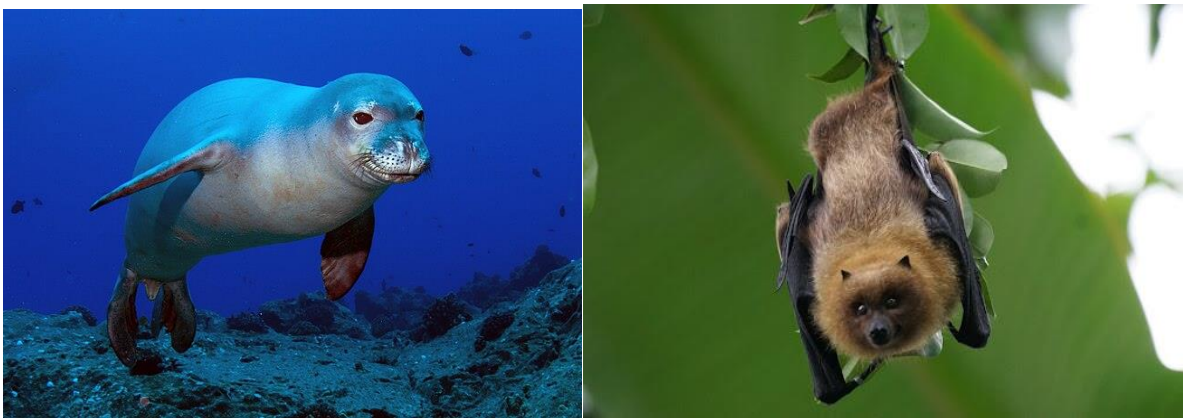

Рис. 2.23. Єдині ендемічні ссавці Гавайських островів: тюлень-монах і маленький кажан роду *Lasiurus* (фото з мережі Інтернет)

Гавайські річки та водотоки мають лише п'ять місцевих видів риб, два види ракоподібних і три види молюсків, а води поблизу островів рясніють морськими мешканцями – акулами, скатами, морськими зірками, актиніями, коралами, морськими їжаками, черепахами, устрицями та іншими. Виділяють близько 550 видів морських риб, 520 видів водоростей, 2 види ракоподібних, 3 види молюсків, майже всі з яких є ендемічними видами [40].

Авіфауна (орнітофауна) Гаваїв налічує загалом 337 видів птахів, з яких 64 види є ендемічними, а 52 види були інтродуковані людьми. 130 видів є рідкісними або рідкісними. З 64-х ендемічних видів 32 види вимерли. Також вимерли 2 інтродуковані види.

Від красивого та витонченого гавайського тюленя-монаха до величного та могутнього нене (nēnē або Гавайська казарка – острівна птиця родини качкових), державні тварини Гаваїв представляють природну красу та різноманітність островів.

На території островів знайшли притулок більше 1/3 всіх зникаючих тварин на території США та величезна кількість рідкісних рослин, однак Гаваї – це рекордсмен за кількістю зникаючих видів. На Гаваях все більше видів тварин і рослин, що не можуть захистити себе і пристосуватись до нових умов життя. Вони знаходяться під загрозою зникнення внаслідок необдуманого людської діяльності.

Природа створила ідеальні умови для формування видових багатств рослинного і тваринного світу Гавайських островів. Екзотичні тропічні рослини не залишають байдужими туристів, вражаючи їх своєю красою. Незвичайного виду чагарники, екстравагантні квіти і могутні крони дерев просто створені для задоволення духовних потреб людини. Але найбільшого здивування викликає місцева фауна. Розмаїття підводного світу вабить завзятих туристів, особливо дайверів, з усього світу. Незвичайні корали, яскраві рибки та інші загадкові морські мешканці залишають незабутні враження у відвідувачів Гавайських островів [2].

2.3. Природно-антропогенні ресурси Гавайських островів

Гаваї ваблять не тільки прозорою океанською водою, але й загадовими і унікальними місцями. Тут кожен клаптик землі можна назвати пам'яткою, так як природа подбала про місцеву екзотику.

Гавайські острови – це полінезійський культурний центр, батьківщина особливого, трохи розслабленого стилю з унікальною природною красою, історією та місцевою культурою. Відповідно до цього, декілька районів на Гаваях знаходяться під охороною Служби національних парків США (та інших служб) для збереження природної, культурної та історичної спадщини островів. National Park

Service USA (Служба національних парків США) виділяє на території Гавайський островів дев'ять національних парків, у тому числі п'ять національних парків, одну національну стежку, один національний меморіал та два національні історичні місця. Національні парки, національні стежки, національні меморіали, національні історичні місця та національні історичні парки є системними одиницями Національних парків США (табл. 2.7, рис. 2.24).

Таблиця 2.7

Система Національні парків США на Гаваях (складено автором за [31])

Name	Назва парку	Острів	Площа, км ²	Дата заснування
Hawai'i Volcanoes National Park	Національний парк «Гавайські вулкани»	Гаваї	1354,5	1 серпня 1916
Haleakalā National Park	Національний парк «Халеакала»	Мауї	134,6	1 липня 1961
Kalaupapa National Historical Park	Національний історичний парк «Калуапапа»	Молокаї	43,6	22 грудня 1980
Kaloko-Honokōhau National Historical Park	Національний історичний парк «Калоко-Хонокохау»	Великий острів	4,7	10 листопада 1978
Pu'uhonua o Hōnaunau National Historical Park	Національний історичний парк «Пуухонау-о-Хонаунау»	Гаваї	0,7	15 жовтня 1966
Honouliuli National Historic Site	Національний історичне місце «Хоноуліулі»	Оаху	0,5	1 березня 1943
Pu'ukoholā Heiau National Historic Site	Національний історичне місце «Пуукохола»	Гаваї	0,3	29 грудня 1962 року
Pearl Harbor National Memorial	Національний меморіал «Перл-Харбор»	Оаху	0,1	30 травня 1962
Ala Kahakai National Historic Trail	Національна історична стежка «Ала-Кахакаї»	Гаваї	108,7 км	14 листопада 2000

Hawai'i Volcanoes National Park (Національний парк «Гавайські вулкани») заснований у 1916 році та охоплює територію близько 1354,5 км² (для порівняння, площа острова Оаху становить 1546,2 км²). Парк піднімається над рівнем моря на висоту понад 4000 м і включає охоплює два вулкани: Kīlauea (Кілауеа) – один із

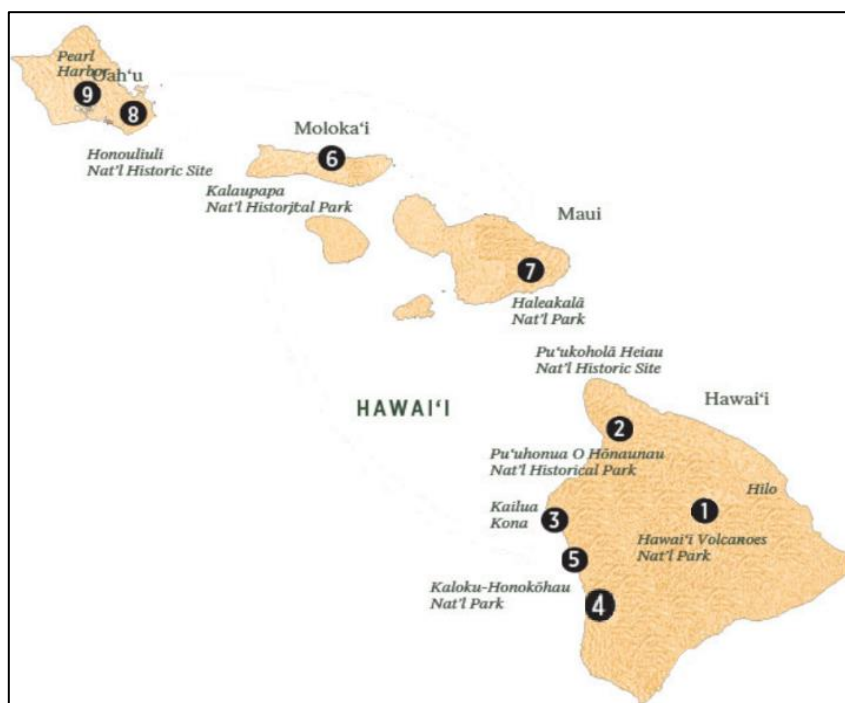

Рис. 2.24 Національні парки Гавайських островів [43]

найактивніших вулканів у світі та Мауна Лоа (Мауна-Лоа) – найбільший у світі діючий субаеральний вулкан. Національний парк «Гавайські вулкани» – це місце контрастних середовищ і ландшафтів, яке задовольняє всі потреби сучасних туристів та по-справжньому винагороджує багатоденних і постійних відвідувачів, які прагнуть глибше досліджувати його нерівні лавові поля, флору і фауну тропічних лісів, лавові труби та кратери, берегову лінію тощо (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Національний парк «Гавайські вулкани» (фото з мережі Інтернет)

Haleakalā National Park (Національний парк «Халеакал»а) розташований на острові Мауї та названий на честь сплячого вулкану Haleakalā (Халеакала). Парк охоплює територію 134,6 км², з яких 100,0 км² є зоною дикої унікальної природи [43] (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Національний парк «Халеакала» (фото з мережі Інтернет)

Kalaupapa National Historical Park (Національний історичний парк «Калаупапа») розташований у Kalaupapa (Калаупапі) на острові Молокаї. Території парку збігаються з межами округу Калавао на півострові Калаупапа (рис. 2.27). Був заснований Конгресом США у 1980 році для розширення колишньої національної історичної пам'ятки поселення прокажених Калаупапа (поселення людей, які були хворі на проказу). Метою парку є збереження культурних і фізичних умов острова Молокаї [43].

Рис. 2.27. Національний історичний парк «Калаупапа»
(фото з мережі Інтернет)

Kaloko-Honokōhau National Historical Park (Національний історичний парк «Калоко-Хонокохау») розташований у районі Кона на Великому острові (рис. 2.28). Включає національне історичне місце археологічних розкопок, відоме як поселення Хонокохау. Парк був заснований 10 листопада 1978 року для збереження, захисту та інтерпретації традиційних видів діяльності та культури місцевих жителів Гавайських островів [43].

Рис. 2.28. Національний історичний парк «Калоко-Хонокохау»
(фото з мережі Інтернет)

Pu‘uhonua o Nōnaunau National Historical Park (Національний історичний парк «Пуухонау-о-Хонаунау») розташований у затоці Хонаунау в Південній Коні на Великому острові. Містить важливі пам’ятки гавайської культури (рис. 2.29). Цей національний історичний парк площею 0,7 км² колись був домом для королівських земель і місцем притулку для давніх гавайських порушників закону. Пуухонау-о-Хонаунау вже сотні років залишається одним із найсвятіших історичних місць на Гаваїях, де зберігаються дерев'яні зображення богів, священні храми тощо [43].

Honouliuli National Historic Site (Національне історичне місце «Хонуліулі») розташоване поблизу Вайпаху на острові Оаху. Це місце табору для інтернованих осіб (примусово затриманих під час війни), який був найбільшим і найдовшим

Рис. 2.29. Національний історичний парк «Пуухонау-о-Хонаунау»
(фото з мережі Інтернет)

табором для інтернованих осіб під час Другої світової війни на Гавайях, відкритим у 1943 році та закритим у 1946 році (рис. 2.30). 24 лютого 2015 року президент Барак Обама оголосив його національним пам'ятником, проте Закон Джона Д. Дінгелла молодшого про збереження, управління та відпочинок (John D. Dingell «Conservation, Management, and Recreation Act»), підписаний 12 березня 2019 року, змінив його на національне історичне місце [43].

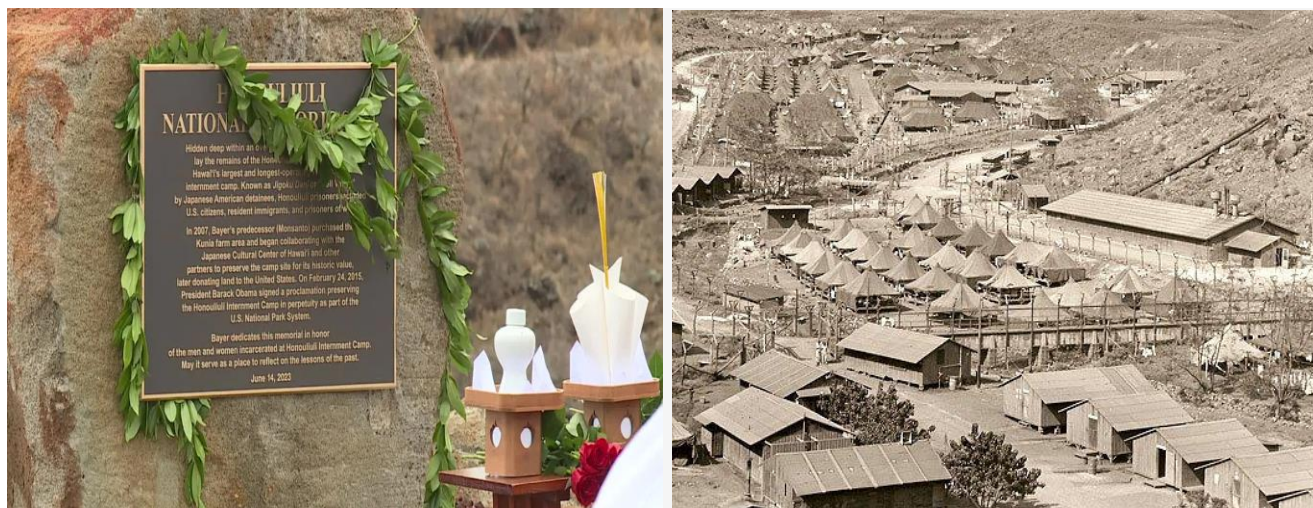

Рис. 2.30. Національне історичне місце «Хонуліулі»
(фото з мережі Інтернет)

Pu'ukoholā Heiau National Historic Site (Національне історичне місце «Пуукохола») розташоване на північно-західному узбережжі Великого острова (рис. 2.31). На цьому місці зберігаються національні історичні пам'ятки, руїни останнього великого стародавнього гавайського храму та інші історичні місця. 29 грудня 1962 року це місце було визнано національною історичною пам'яткою, а 15 жовтня 1966 року внесене до Національного реєстру історичних місць [43].

Рис. 2.31. Національне історичне місце «Пуукохола»
(фото з мережі Інтернет)

Pearl Harbor National Memorial (Національний меморіал «Перл-Харбор») розташований на острові Оаху. Меморіал був заснований у 1962 році як частина національного пам'ятнику «Доблесть Другої світової війни в Тихоокеанському регіоні», проте 12 березня 2019 року Закон Джона Д. Дінгелла молодшого про збереження, управління та відпочинок (John D. Dingell «Conservation, Management, and Recreation Act») вилучив це місце з національного пам'ятника та зробив його окремим національним меморіалом (рис. 2.32). Площа меморіалу становить 0,086 км². Меморіал присвячений подіям нападу на військово-морську базу США «Перл-Харбор» 7 грудня 1941 року. Місце включає меморіали USS Arizona, USS Юта та USS Oklahoma, шість бунгало (будинки для однієї сім'ї) старших офіцерів

на острові Форд, причали F6, F7 і F8, які були частиною Battleship Row, і центр для відвідувачів у Halawa Landing [43].

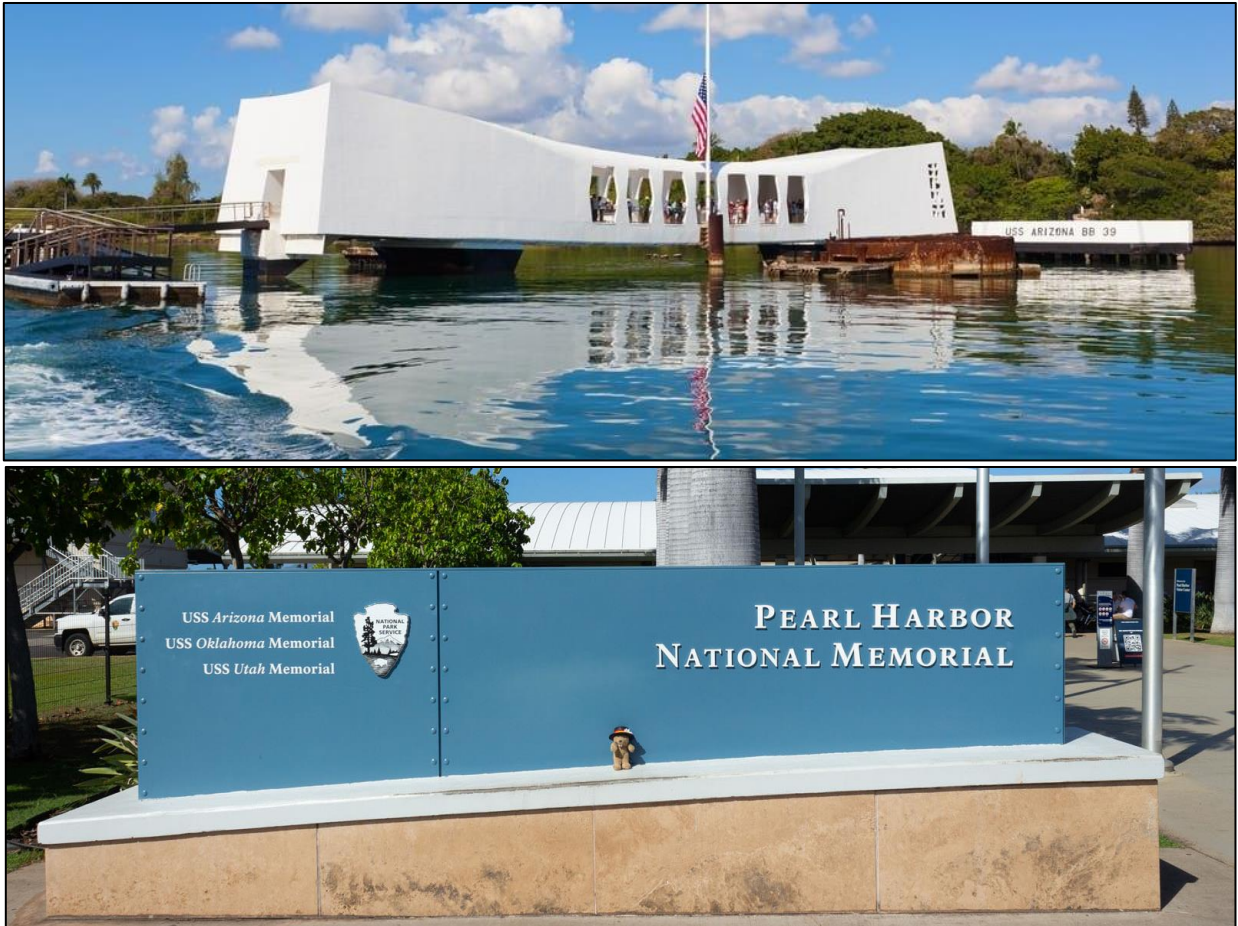

Рис. 2.32. Національний меморіал «Перл-Харбор»
(фото з мережі Інтернет)

Ala Kahakai National Historic Trail (Національна історична стежка «Ала-Кахакаї») заснована в 2000 році для збереження, захисту та інтерпретації традиційної гавайської культури і природних ресурсів. Ala Kahakai (інша назва «стежка вздовж узбережжя») – це мережа стежок культурного та історичного значення вздовж західного узбережжя Великого острова (рис. 2.33). Стежка простягається на 108,7 км та проходить через сотні стародавніх гавайських поселень і понад 200 Ahupua (традиційних земельних ділянок) на Великому острові.

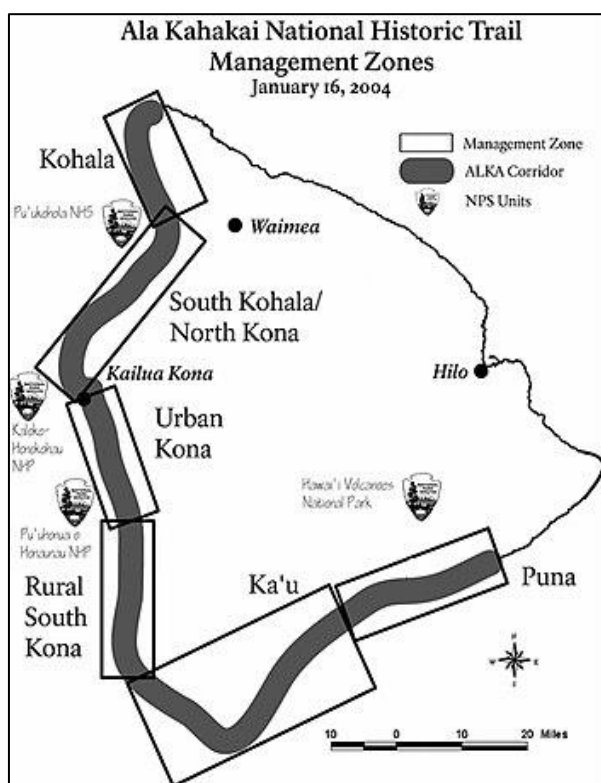

Рис. 2.33. Національна історична стежка «Ала-Кахакаї» (фото з мережі Інтернет)

Гавайські національні парки включають 974 видатні місця, які зафіксовані програмами документальної спадщини Гавайських островів, та понад 3 мільйони колекційних об'єктів у музеях. Національні парки Гавайських островів щороку відвідують понад 5,2 мільйона туристів, які, за оцінками Служби національних парків, принесли понад 734 мільйони доларів економічної вигоди для штату Гаваї у 2023 році [43].

Окрім національних парків, на Гаваях створена система державних парків, яка складається, приблизно, з 60-и державних парків та паркових заповідників, зон відпочинку, оглядових майданчиків (зон), монументів та історичних місць (табл. 2.8), охоплюючи територію приблизно 121,4 км² на п'яти великих островах (Великий острів, Мауї, Кауї, Молокаї та Оаху). Ці парки пропонують різноманітні можливості для відпочинку на природі та збереження історико-культурної спадщини Гавайських островів [31].

Система державних парків Гавайських островів (складено автором за [31])

Острів	Назва парку	Площа, га	Рік заснування
Молокаї	Pala‘au State Park	94,3	1980
Великий острів	‘Akaka Falls State Park	26	1973
	Hapuna Beach State Recreation Area	25	1973
	Hulihe‘e Palace	0,4	1973
	Kalopa State Recreation Area	40	1973
	Kealahou Bay State Historical Park	152	1973
	Kekaha Kai (Kona Coast) State Park	4,9	1972
	Kīholo State Park Reserve	6	1972
	Kohala Historical Sites State Monument	47	1962
	Lapakahi State Historical Park	1040	1973
	Lava Tree State Monument	7	1973
	MacKenzie State Recreation Area	5,2	1921
	Manuka State Wayside Park	5,4	1952
	Mauna Kea Ice Age Reserve	1576	1964
	Mauna Kea State Recreation Area	8,3	1981
	Old Kona Airport State Recreation Area	42	1976
	Wailoa River State Recreation Area	53,4	1969
	Wailuku River State Park / Rainbow Falls	6,5	1962
Кайї	Ahukini State Recreation Pier	0,1	1960
	Ha‘ena State Park	93	1977
	Kōke‘e State Park	1758	1953
	Nā Pali Coast State Park	2500	1961
	Polihale State Park	56,7	1962
	Russian Fort Elizabeth State Historical Park	7,1	1962
	Wailua River State Park	-	1962
	Waimea Canyon State Park	755	1937
	Waimea State Recreational Pier	0,1	1937
Майї	Haleki‘i-Pihana Heiau State Monument	4	1985
	‘Īao Valley State Monument	2,5	1972
	Kaunahine State Wayside Park	3,2	1972
	Makena State Park	66,8	1971
	Polipoli Spring State Recreation Area	8500	1921
	Pua‘a Ka‘a State Wayside Park	2	1972
	Wai‘anapanapa State Park	49	1972
	Wailua Valley State Wayside Park	49	1972
Оаху	Ahupua‘a O Kahana State Park	2145	1979
	‘Aiea Bay State Recreation Area	4	1975
	Diamond Head State Monument	141,6	1968
	Hanauma Bay Nature Preserve	40,9	1967
	He‘eia State Park	7,5	1977
	‘Iolani Palace State Monument	4,3	1962
	Ka‘ena Point State Park	24	1983

Продовження табл. 2.8

Оаху	Kaiwi State Scenic Shoreline	3,2 км	1974
	Kaka'ako Waterfront Park	10,1	1992
	Kea'iwa Heiau State Recreation Area	155	1974
	Kewalo Basin	7,4	1913
	Lā'ie Point State Wayside	2,4	1946
	Makapu'u Point State Wayside	15,4	1974
	Mālaekahana State Recreation Area	14,7	1973
	Pu'u o Mahuka Heiau State Monument	0,8	1962
	Queen Emma Summer Palace	2	1972
	Royal Mausoleum State Monument	1,4	1972
	Sacred Falls State Park	555	1978
	Sand Island State Recreation Area	73	1978
	Ulupō Heiau State Historic Site	0,8	1972
	Wa'ahila Ridge State Recreation Area	2	1978
	Wahiawā Freshwater State Recreation Area	2	1978

На території Гавайських островів створена Natural Area Reserves System або NARS (Система природних заповідників), яка є загальнодержавною спробою зберегти земельні та водні території островів, природну флору і фауну, а також геологічні об'єкти Гаваїв у відносно незмінному вигляді. Різноманітні території в NARS варіюються від морських і прибережних середовищ до лавових потоків, тропічних лісів і навіть альпійських пустель. На цих територіях зустрічаються рідкісні ендемічні рослини і тварини, багато з яких знаходяться на межі зникнення. Особи, які бажають займатися діяльністю в NARS або групи відвідувачів понад десять осіб, повинні переглянути правила NARS та, якщо потрібно, отримати дозвіл від спеціальної комісії. Системою природних заповідників керує Department of Land and Natural Resources (Департамент земельних і природних ресурсів) та Division of Forestry and Wildlife DOFAW (Відділ лісового господарства та дикої природи) штату Гаваї [44].

Система природних заповідників Гавайських островів була заснована в 1970 році та складається з 20-и заповідників на п'яти островах, що охоплюють близько 500 км² екосистем штату (табл. 2.9, рис. 2.34) [44].

Таблиця 2.9

Система природних заповідників Гавайських островів
(складено автором за [44])

Острів	Назва заповіднику	Площа, км ²	Рік заснування
Великий острів	Kahauale‘a Natural Area Reserve	91,1	1987
	Kipahoe Natural Area Reserve	22,6	1983
	Laupāhoehoe Natural Area Reserve	32	1983
	Manuka State Wayside Park	101,2	1981
	Mauna Kea Ice Age Natural Area Reserve	15,8	1981
	Pu‘u Maka‘ala Natural Area Reserve	75	1981
	Pu‘u O ‘Umi Natural Area Reserve	41	1987
	Waiakea 1942 Lava Flow	2,6	1974
Кауї	Hono o Na Pali Natural Area Reserve	14,5	1983
	Kuia Natural Area Reserve	6,6	1981
Мауї	West Maui Natural Area Reserve	46,2	1986
	Hanawi Natural Area Reserve	30,4	1986
	Kanaio Natural Area Reserve	6,1	1991
	Nakula Natural Area Reserve	5,7	2011
	‘Āhihi-Kīna‘u Natural Area Reserve	5 на суші та 3,3 в океані	1973
Молокаї	Oloku‘i Natural Area Reserve	6,6	1985
	Pu‘u Ali‘i Natural Area Reserve	5,4	1985
Оаху	Kaena Point	24	1983
	Pahole Natural Area Reserve	2,7	1981
	Ka‘ala Natural Area Reserve	4,5	1981

Землі загального користування зустрічаються на всіх гавайських островах, крім Ніїхау та Ланаї, які є приватною власністю. Приблизно 5664,6 км² штату Гаваї вкрито лісами. До нелісових територій належать міські та сільськогосподарські території, недавні лавові потоки та високогірні місця на вулканах Мауна-Кеа та Мауна-Лоа на Великому острові та вулкані Халеакала на острові Мауї. Відділ лісового господарства та дикої природи штату Гаваї управляє 4677,8 км² гавайських лісів, включаючи 2602,7 км² у лісових резерватах і 441,8 км² у системі природних заповідників штату (рис. 2.35, табл. 2.10) [33]. Площа державних лісів на Гаваях займає 11-е місце в США. Федеральні землі охоплюють 2816,5 км² і знаходяться під

Таблиця 2.10

Лісові заповідні території Гавайських островів (складено автором за [33])

Острів	Кількість заповідників	Площа, км ²
Всього	57	2816,5
Кауї	9	350,1
Оаху	17	185,5
Регіон Мауї-Нуї	10	321,5
Гаваї	21	1959,4
Острів	Назва лісового заповіднику	
Гаваї	Hāmākua Forest Reserve	
	Hauola Forest Reserve	
	Hilo Forest Reserve	
	Honuaʻula Forest Reserve	
	Kapāpala Forest Reserve	
	Kapāpala Koa Canoe Management Area (Kaʻū Forest Reserve)	
	Kaʻū Forest Reserve	
	Keauohana Forest Reserve	
	Kohala Forest Reserve	
	Malama Kī Forest Reserve	
	Manowaialeʻe Forest Reserve	
	Mauna Kea Forest Reserve	
	Mauna Loa Forest Reserve	
	Nānāwale Forest Reserve	
	ʻŌlaʻa Forest Reserve	
	Puʻu Waʻawaʻa Forest Reserve	
	South Kona Forest Reserve	
	Upper Waiākea Forest Reserve	
	Waiākea Forest Reserve	
	Waiʻaha Springs Forest Reserve	
	Wao Kele O Puna Forest Reserve	
Регіон Мауї-Нуї	Hāna Forest Reserve	
	Kahikinui Forest Reserve	
	Kamehamenui Forest Reserve	
	Kīpahulu Forest Reserve	
	Koʻolau Forest Reserve	
	Kula Forest Reserve	
	Makawao Forest Reserve	
	Molokaʻi Forest Reserve	
	Waihou Spring Forest Reserve	
	West Maui Forest Reserve	
Оаху	ʻEwa Forest Reserve	
	Hauʻula Forest Reserve	
	Honolulu Watershed Forest Reserve	
	Kaipapaʻu Forest Reserve	
	Kāneʻohe Forest Reserve	
	Kuaokalā Forest Reserve	

Оаху	Kuli'ou'ou Forest Reserve
	Lualualei Forest Reserve
	Mākua Kea'au Forest Reserve
	Mokulē'ia Forest Reserve
	Nānākuli Forest Reserve
	Pūpūkea-Paumalū Forest Reserve
	Round Top Forest Reserve
	Waiāhole Forest Reserve
	Wai'anāe Kai Forest Reserve
	Waimānalo Forest Reserve
	Honouliuli Forest Reserve
Кауї	Halele'a Forest Reserve
	Kālepa Forest Reserve
	Keālia Forest Reserve
	Līhu'e-Kōloa Forest Reserve
	Mānā Plains Forest Reserve
	Moloka'a Forest Reserve
	Nā Pali-Kona Forest Reserve
	Nounou Forest Reserve
	Pu'u Ka Pele Forest Reserve

управлінням Міністерства оборони США (Defense Department), Служби національних парків (NPS – National Park Service) і Служби рибних ресурсів та дикої природи США (NFS – National Wildlife Refuge System) [33].

На Гавайях немає національних лісів, проте в 2007 році на Великому острові був створений Гавайський експериментальний тропічний ліс (HETF – The Hawai'i Experimental Tropical Forest) площею понад 206,4 км², якими спільно керують Лісова служба та DOFAW (рис. 2.36). Решта землі – 9194,5 км² – знаходяться у приватній власності [33].

Приватні лісові угіддя управляються узгоджено із землями державної власності в рамках державно-приватного партнерства для збереження водозбору і підтримки водопостачання Гаваїв. На шести островах було створено одинадцять острівних партнерств Watershed Partnerships для захисту понад 8900 км² земель (включаючи нелісисті лавові потоки та альпійські райони) [33].

Рис. 2.36. Гавайський експериментальний тропічний ліс на Великому острові (фото з мережі Інтернет)

Краса квітучих садів і високих дерев Гавайських островів зберігається в 34-х ботанічних садах та дендропарках на островах Оаху, Кауаї, Мауї та Великому острові (табл. 2.11). Унікальні тропічні ботанічні сади наповнені місцевою флорою і фауною. В ботанічних садах Гаваїв зібрані рідкісні та зникаючі рослини не тільки островів, а й усього світу [4].

Таблиця 2.11

Ботанічні сади та дендропарки Гавайських островів (складено автором за [4])

Острів	Назва	Округ
Великий острів	Amy B. H. Greenwell Ethnobotanical Garden	Captain Cook
	Hawaii Tropical Botanical Garden	Pāpa'ikou
	Hi'iaka's Healing Herb Garden	Kea'au
	Kalopa State Recreation Area	Pāpa'ikou
	Liliuokalani Park and Gardens	Hilo
	Manuka State Wayside Park	Kailua-Kona
	Pua Mau Place Arboretum and Botanical Garden	Kawaihae
	Sadie Seymour Botanical Gardens	Kailua-Kona
	University of Hawaii at Hilo Botanical Gardens	Hilo
	World Botanical Gardens	Hilo
	Nani Mau Gardens	Hilo
Кауї	Allerton Garden	Kauai
	Limahuli Garden and Preserve	Kauai
	McBryde Garden	Kauai
	Moir Gardens	Kauai
	Na 'Āina Kai Botanical Gardens	Kauai
	Princeville Botanical Gardens	Princeville
Мауї	Enchanted Floral Gardens of Kula, Maui	Kula
	Kahanu Garden	Maui

Продовження табл. 2.11

Mayi	Kaia Ranch Tropical Botanical Gardens	Hāna
	Ke‘anae Arboretum	Maui
	Kula Botanical Garden	Maui
	Maui Nui Botanical Gardens	Kahului
	Spirit of Aloha Oceanfront Botanical Garden	Maui
	Tropical Gardens of Maui	Wailuku
Oahu	Foster Botanical Garden	Honolulu
	Ho‘omaluhia Botanical Garden	Kāne‘ohe
	Kapi‘olani Community College Cactus Garden	Honolulu
	Koko Crater Botanical Garden	Oahu
	Liliuokalani Botanical Garden	Honolulu
	Lyon Arboretum	Honolulu
	Wahiawa Botanical Garden	Wahiawa
	Waimea Valley	Haleiwa

На території Гавайських островів створено близько 20-и зоопарків, акваріумів та океанаріумів з екзотичними наземними та морськими тваринами (табл. 2.12) [2].

Таблиця 2.12

Найбільші зоопарки, акваріуми та океанаріуми Гавайських островів
(складено автором за [2])

Назва	Острів	Площа, га	Рік заснування	Кількість тварин	Відвідувачів за рік, тис. осіб
Зоопарки					
The Honolulu Zoo	Oahu	17	1915	1230	750
Pana‘ewa Rainforest Zoo	Гаваї	4,9	1978	80	350
Boo Boo Zoo	Mayi	1	1977	100	50
Акваріуми та океанаріуми					
Sea Life Park Hawaii	Oahu	1	1964	2000	150
The Living Art Marine Center	Oahu	1	2010	300	200
Maui Ocean Center	Mayi	1,2	1998	400	400
The Waikīkī Aquarium	Oahu	1	1904	490	330

The Honolulu Zoo (Зоопарк «Гонолулу») є найбільшим зоопарком штату Гаваї. Його площа становить 17 га (рис. 2.37). Зоопарк розташований у парку Queen

Кари'олані (Квін Капіолані) в Гонолулу на острові Оаху. Щорічно зоопарк відвідує понад 750 тис. туристів.

Рис. 2.37. Зоопарк «Гонолулу» на острові Оаху (фото з мережі Інтернет)

Також на території Гавайських островів створений Біосферний заповідник Гавайських островів, який включає Національний парк «Гавайські вулкани» та Національний парк «Халеакала» [15].

2.4. Антропогенні ресурси Гавайських островів

Окрім багатих природних і природно-антропогенних ресурсів, Гавайські острови володіють різноманітними антропогенними ресурсами, які виступають основою для розвитку пізнавального й науково-освітнього, екскурсійного і розважального, релігійного і сакрального, етнічного і ностальгійного, професійно-ділового, подієвого та деяких інших видів туризму. Станом на 2024 рік на території штату функціонувало понад 90 музеїв і пов'язаних з ними місць (у тому числі 33 національні історичні пам'ятки (табл. 2.13), переважна більшість з яких пов'язані з участю штату в Другій світовій війні та археологічними залишками гавайської культури), 560 готелів від однієї до п'яти зірок, понад 3500 закладів громадського харчування, близько 300 басейнів і 10 аквапарків тощо [42].

Таблиця 2.13

Найпопулярніші історичні пам'ятки та місця Гавайських островів (складено автором за [42])

Назва	Дата створення	Місце розташування	Острів
USS Arizona (shipwreck)	5 травня 1989 року	Pearl Harbor	Оаху
USS Bowfin (submarine)	14 січня 1986 року	Pearl Harbor	Оаху
CINCPAC Headquarters	28 травня 1987 року	Joint Base Pearl Harbor–Hickam	Оаху
Cook Landing Site	29 грудня 1962 року	Waimea	Каїї
Falls of Clyde (four-masted oil tanker)	11 квітня 1989 року	Honolulu	Оаху
Hickam Field	16 вересня 1985 року	Honolulu	Оаху
Hokukano-Ualapue Complex	29 грудня 1962 року	Ualapue	Молокаї
Honokohau Settlement	29 грудня 1962 року	Kona District	Гаваї
Huilua Fishpond	29 грудня 1962 року	Kāneʻohe	Оаху
ʻIolani Palace	29 грудня 1962 року	Honolulu	Оаху
Kalaupapa Leprosy Settlement	7 січня 1976 року	Kalaupapa	Молокаї
Kamakahonu	29 грудня 1962 року	Kailua-Kona	Гаваї
Kaneohe Naval Air Station	28 травня 1987 року	Kailua	Оаху
Kaunolu Village Site	29 грудня 1962 року	South coast	Ланаї
Kawaiahaʻo Church and Mission Houses	29 грудня 1962 року	Honolulu	Оаху
Keauhou Holua Slide	29 грудня 1962 року	Keauhou	Гаваї

Продовження табл. 2.13

Lahaina Historic District	29 грудня 1962 року	Lāhainā	Mayī
Loaloa Heiau	29 грудня 1962 року	Kaupo	Mayī
Mauna Kea Adz Quarry	29 грудня 1962 року	Mauna Kea Ice Age Reserve	Гаваї
Mookini Heiau	29 грудня 1962 року	Hāwī	Гаваї
Old Sugar Mill of Koloa	29 грудня 1962 року	Kōloa	Гаваї
Opana Radar Site	19 квітня 1994 року	Kawela	Оаху
Palm Circle	28 травня 1987 року	Honolulu	Оаху
Piilanihale Heiau	29 січня 1964 року	Hāna	Mayī
Pu'u O Mahuka Heiau	29 грудня 1962 року	Hale'iwa	Оаху
Puukohola Heiau	29 грудня 1962 року	Kawaihae	Гаваї
Russian Fort	29 грудня 1962 року	Waimea	Кауї
South Point Complex	29 грудня 1962 року	Nā'ālehu	Гаваї
Pearl Harbor	29 січня 1964 року	Pearl Harbor	Оаху
USS Utah (shipwreck)	5 травня 1989 року	Pearl Harbor	Оаху
Wailua Complex of Heiaus	29 грудня 1962 року	Wailuā	Кауї
Washington Place	29 березня 2007 року	Honolulu	Оаху
Wheeler Field	28 травня 1987 року	Honolulu	Оаху

Досліджуючи живі музеї можна дізнатися про багату культуру та історію Гавайських островів, відкрити для себе артефакти та твори мистецтва з минулого штату від перших полінезійських поселенців до нападу на Перл-Харбор під час Другої світової війни, або переглянути галереї сучасного мистецтва. Гонолулу, Маунавіллі, Вайкікі, Хіло та інші міста Гаваїв містять відомі музеї не тільки штату, а й Тихоокеанського регіону та США, які є культурно-історичною спадщиною Гавайських островів та прикладом одного з найкращих сучасних мистецтв (табл. 2.14, рис. 2.38) [34].

Таблиця 2.14

Найбільші музеї Гавайських островів (складено автором за [34])

Острів	Назва музею	Розташування	Вид музею
Гаваї	Pu'uhonua o Honaunau National Historical Park	Hōnaunau	Археологічний
	Pu'ukohola Heiau National Historic Site	Kohala	Археологічний
	East Hawaii Cultural Center	Hilo	Мистецтво
	Isaacs Art Center	Waimea	Мистецтво
	Imiloa Astronomy Center of Hawaii	Hilo	Астрономічний
	Hulihe'e Palace	Kailua-Kona	Історичний
	Parker Ranch Greenwell Store	Waimea South Kona	Історичний Живий

Гаваї	Lyman House Memorial Museum	Hilo	Природознавчий
	Mokupāpapa Discovery Center	Hilo	Природознавчий
	Laupahoehoe Train Museum	Laupahoehoe	Залізничний
	Astronaut Ellison S. Onizuka Space Center	North Kona	Науковий
	Jaggar Museum	Kilauea	Науковий
	Pacific Tsunami Museum	Hilo	Науковий
Кайї	Kauai Children's Discovery Museum	Lihu'e	Дитячий
	Grove Farm	Lihu'e	Історичний
	Wai'oli Mission House	Hanalei	Історичний
	Waimea Sugar Mill Camp Museum	Waimea	Краєзнавчий
	Ho'opulapula Haraguchi Rice Mill	Hanalei	Музей-млин
	Kaua'i Museum	Lihu'e	Об'єднаний
	Koke'e Museum	Kekaha	Природознавчий
Майї	Hui No'eau Visual Arts Center	Makawao	Мистецтво
	Maui Arts & Cultural Center	Kahului	Мистецтво
	Damien Museum	Honolulu	Біографічний
	Wo Hing Museum	Lahaina	Етнічний
	Baldwin Home Museum	Lahaina	Історичний
	Alexander & Baldwin Sugar Museum	Kahului	Індустріальний
	Whaler's Village Museum	Lahaina	Індустріальний
	Lahaina Heritage Museum	Lahaina	Краєзнавчий
	Hale Pa'i	Lahaina	Медійний
	Bailey House Museum	Wailuku	Об'єднаний
	Bernice P. Bishop Museum	Honolulu	Об'єднаний
	Hawaii Nature Center	Iao Valley	Природознавчий
	Hana Cultural Center & Museum	Hana	Відкритий
	Hale Pa'ahao	Lahaina	В'язниця
	Gallery 'Iolani	Kaneohe	Мистецтво
	Hawaii State Art Museum	Honolulu	Мистецтво
	Honolulu Museum of Art	Honolulu	Мистецтво
	John Young Museum of Art	Honolulu	Мистецтво
	Koa Gallery	Honolulu	Мистецтво
	Shangri La	Honolulu	Мистецтво
	Pacific Aviation Museum Pearl Harbor	Ford Island	Авіаційний
	Japanese Cultural Center of Hawaii	Honolulu	Етнічний
	Polynesian Cultural Center	Lā'ie	Етнічний
	Iolani Palace	Honolulu	Історичний
	Mission Houses Museum	Honolulu	Історичний
	Queen Emma Summer Palace	Honolulu	Історичний
	Washington Place	Honolulu	Історичний
	Honolulu Police Department Museum	Honolulu	Правоохоронний
	Hawaii Plantation Village	Waipahu	Живий
	U.S.S. Bowfin Submarine Museum and Park	Pearl Harbor	Морський
	USS Missouri	Pearl Harbor	Морський

Mayi	Queen's Medical Center Historical Room	Honolulu	Медичний
	U.S. Army Museum of Hawaii	Waikiki	Військовий
	USS Arizona Memorial	Pearl Harbor	Військовий
	Lucoral Museum	Honolulu	Природознавчий
	North Shore Surf and Cultural Museum	Waialua	Спортивний
	Judiciary History Center	Honolulu	Історичний

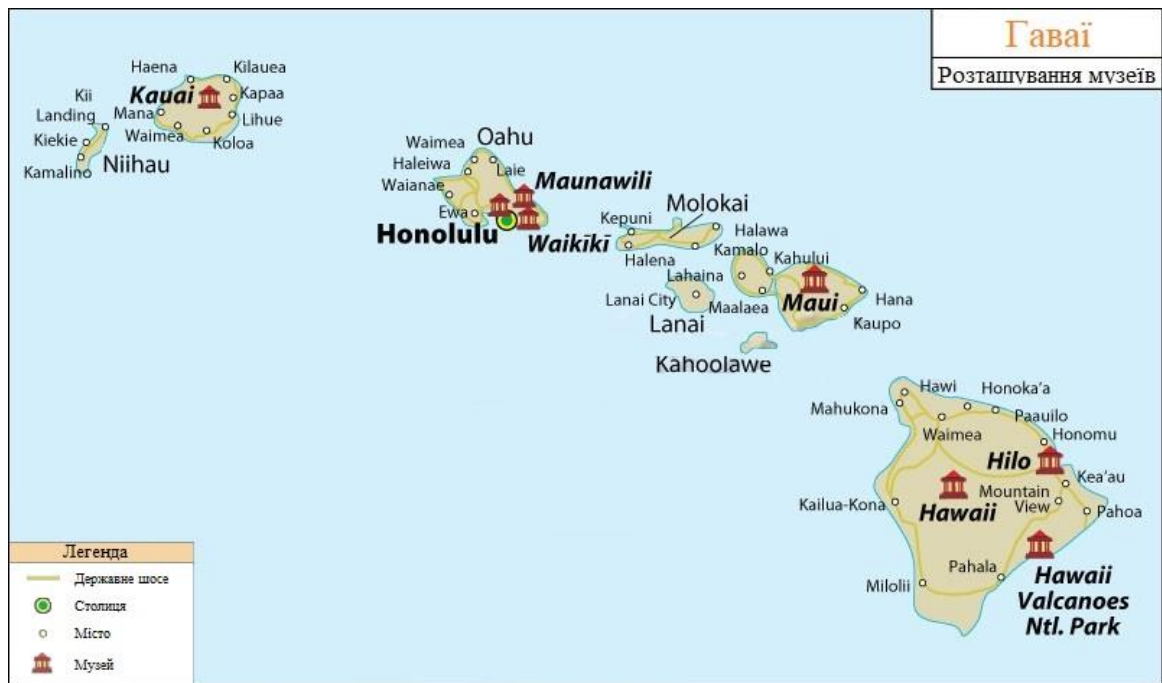

Рис. 2.38. Музеї Гавайських островів [34]

На острові Оаху розташовані одні з найбільших і наймасштабніших музеїв Гаваїв. Музей Бішопа (The Bishop Museum), розташований у Гонолулу, є найбільшим музеєм Гаваїв. Він присвячений вивченню та збереженню історії і культури Гавайських островів (рис. 2.39). Спочатку музей був створений для розміщення великої колекції гавайських артефактів і реліквій королівської сім'ї принцеси Берніс Пауахі Бішоп (Bernice Pauahi Bishop) – нащадка короля Камехамехи I (Kamehameha I). Музей зараз є головним закладом історії природи і культури в Тихому океані.

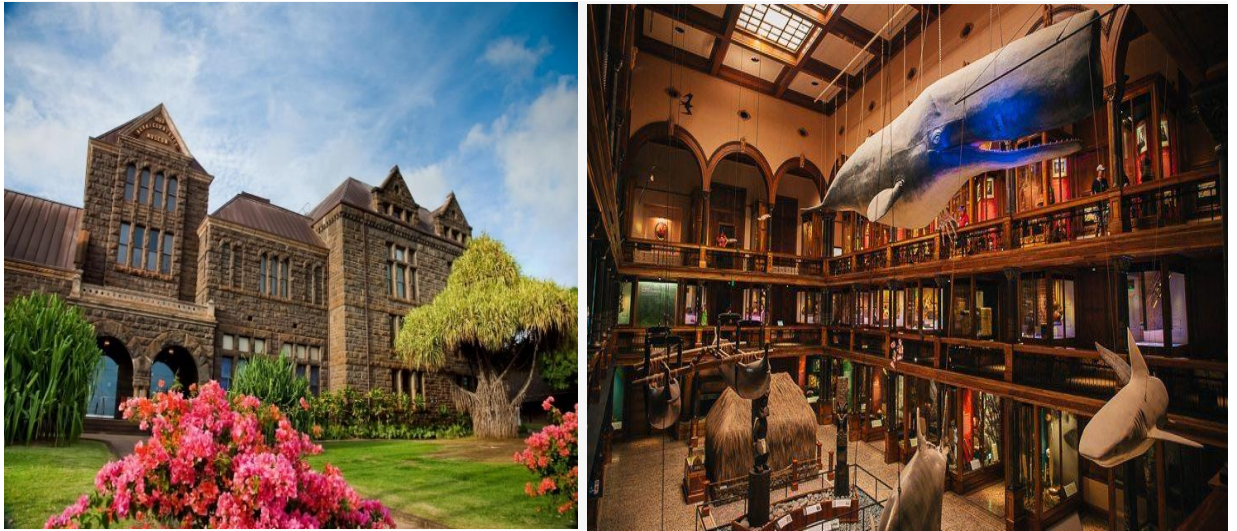

Рис. 2.39. Музей Бішопа на острові Оаху (фото з мережі Інтернет)

Палац Іолані (The 'Iolani Palace), розташований у центрі Гонолулу, є єдиною офіційною резиденцією королівської сім'ї в США. Він був центром Гавайського королівства наприкінці 1800-х років (рис. 2.40). Величні кімнати цього американського палацу у флорентійському стилі прикрашають королівські портрети, вишукані меблі та безцінні регалії (предмети, що символізують владу монарха).

Рис. 2.40. Палац Іолані на острові Оаху (фото з мережі Інтернет)

З 1927 року Музей мистецтва Гонолулу (the Honolulu Museum of Art) є найбільшим музеєм образотворчого мистецтва на Гавайях. Він може похвалитися постійною колекцією з понад 38 тис. творів мистецтва різних культур світу (рис. 2.41).

Рис. 2.41. Музей мистецтва Гонолулу на острові Оаху (фото з мережі Інтернет)

Гаваї є багатонаціональним та багатокультурним штатом. Його мешканці святкують ряд неофіційних свят, проводять щорічні події та фестивалі. В ці дні закрито більшість банків та державних установ островів. Занурюючись у місцеву громаду, відкривається унікальна гавайська культура: традиція паніоло (ковбої), китайські дракони, етнічні фестивалі, кулінарні події та екзотичні колекції святкувань. Протягом року можна побачити паради, вуличні вечірки, ярмарки їжі та ремесел, концерти та сімейні заходи, які вшановують усі аспекти різноманітної культури Гаваїв [23].

Однією з найважливіших подій на Гавайях є Aloha Festivals (фестиваль Алоха). Цей фестиваль був започаткований у 1946 році для збереження гавайської культури та населення. Він є наймасштабнішим фестивалем на Гавайях (проводиться на рівні всього штату). Фестиваль щороку відвідують понад 100 тис. осіб та приймають участь близько 30 тис. учасників (рис. 2.42).

Рис. 2.42. Фестиваль «Алоха» на Гаваях (фото з мережі Інтернет)

Серед інших щорічних фестивалів, відомих далеко за межами штату, слід відзначити Honolulu Marathon (марафон у Гонолулу, який проводиться в грудні), Hawai'i International Film Festival (Гавайський Міжнародний кінофестиваль у жовтні), O'ahu's Prince Lot Hula Competition (Змагання Принца Лота Хула в Оаху в липні), фестиваль Eō E 'Emalani I Alaka'i (Давайте бути лідером на Кауаї у жовтні), загальнодержавне свято King Kamehameha I Celebration (Свято короля Камехамехи I в червні) тощо (рис. 2.43) [26].

А

Б

В

Г

Рис. 2.43. Гавайський Міжнародний кінофестиваль (А), Марафон у Гонолулу (Б), Змагання Принца Лота Хула (В), Свято короля Камехами І (Г) (фото з мережі Інтернет)

2.5. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

На території Гавайських островів знаходяться два об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Hawai'i Volcanoes National Park (Національний парк «Гавайські вулкани»), який є частиною Біосферного заповіднику Гавайських островів, та Papahānaumokuākea Marine National Monument (Національний морський пам'ятник «Папаханаумокуакеа») [15].

Hawai'i Volcanoes National Park (Національний парк «Гавайські вулкани») охоплює територію 1348 км² на Великому острові та охороняє деякі з найбільш унікальних геологічних, біологічних і цінних культурних ландшафтів у світі: вершини двох найактивніших вулканів Кілауеа та Мауна-Лоа (рис. 2.44). На знак визнання його видатних цінностей, Національний парк «Гавайські вулкани» був визнаний Міжнародним біосферним заповідником у 1980 році та першим на Гавайях об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 1987 році [15].

Рис. 2.44. Об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Національний парк «Гавайські вулкани» (фото з мережі Інтернет)

Parahānaumokuākea Marine National Monument (Національний морський пам'ятник «Папаханаумокуакеа») є єдиним змішаним об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та національною пам'яткою США, що охоплює 1510000 км² океанських вод, у тому числі десять островів і атолів Північно-Західних Гавайських островів (рис. 2.45). Національний морський пам'ятник був заснований 43-м президентом США – Джорджем Вокером Бушем 15 червня 2006 року (zareєстрований у 2010 році). За визначенням ЮНЕСКО, територія національного морського пам'ятнику «Папаханаумокуакеа» має глибоке космологічне і традиційне значення для живої корінної гавайської культури, містить археологічні знахідки, що відносяться до доєвропейського заселення Гавайських островів Моку Мана (інша назва – острів Ніхоа) і Макуманамана (інша назва – острів Некер) та

охороняє близько 7000 видів рослин і тварин, чверть з яких є ендемічними видами Гаваїв. Велика частина пам'ятки складається з пелагічних і глибоководних місць проживання, з такими особливостями як підводні гори і підводні банки, великі коралові рифи і лагуни. В 2016 році території пам'ятнику були розширені водами біля берегів Гаваїв, що також зробило його найбільшою у світі морською охоронюваною територією [15].

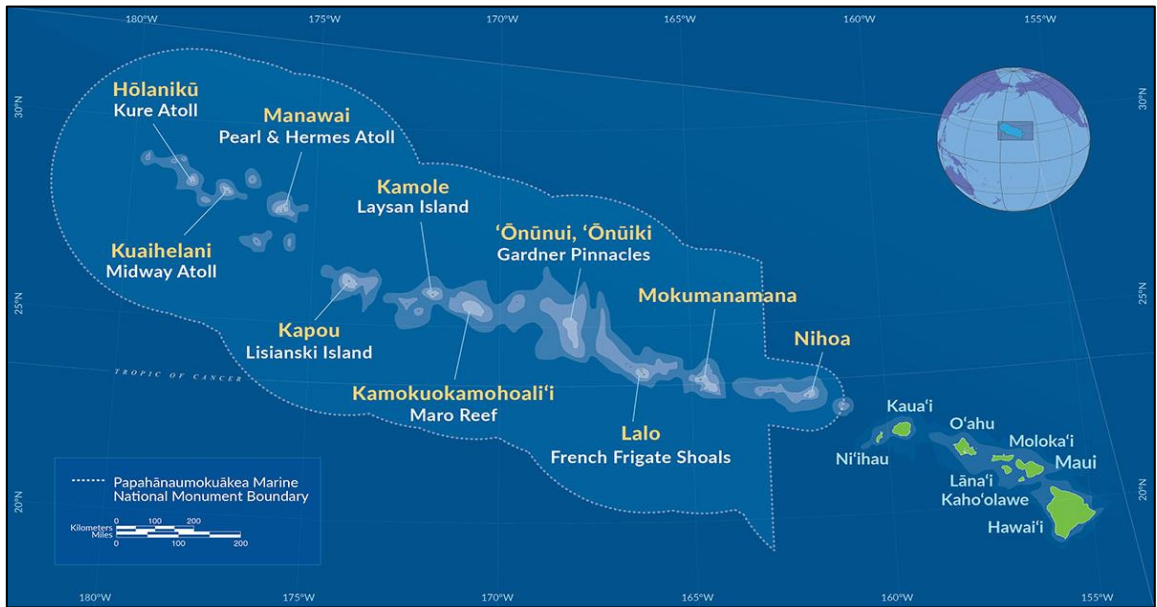

Рис. 2.45. Об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Національний морський пам'ятник «Папаханаумокуакеа» (фото з мережі Інтернет)

Щороку понад 1,6 мільйони осіб відвідують об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на Гаваях.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГАВАЙСЬКИХ ОСТРОВІВ

3.1. Місце Гавайських островів на туристичному ринку США

Штат Гаваї, який часто називають «перехрестям» Тихого океану, є важливим культурним центром і головною «туристичною Меккою» США. Туризм є найбільшою галуззю економіки Гаваїв. Розвинена туристсько-рекреаційна сфера допомогла штату стати не тільки одним з головних туристичних регіонів США, а й важливим центром міжнародного ринку тихоокеанського басейну. Мільйони туристів не тільки з США, а й з інших країн світу захоплюються м'яким тропічним кліматом, мальовничими ландшафтами, чудовими пляжами, різноманітною культурою та розвинутою туристсько-рекреаційною інфраструктурою. З восьми великих гавайських островів, шість є відкритими для туристів та місцевих жителів, але лише чотири з них мають значну індустрію туризму. Туризм на островах Молокаї та Ланаї є обмеженим, а доступ до Ніїхау та Кахоолаве заборонений. Острів Ніїхау знаходиться під приватним управлінням родини Робінсонів, через що доступ до нього мають тільки члени родини, корінні мешканці острова, а також державні службовці і персонал військово-морських сил США. Острів Кахоолава може бути небезпечним, через розташування на ньому військових баз [8].

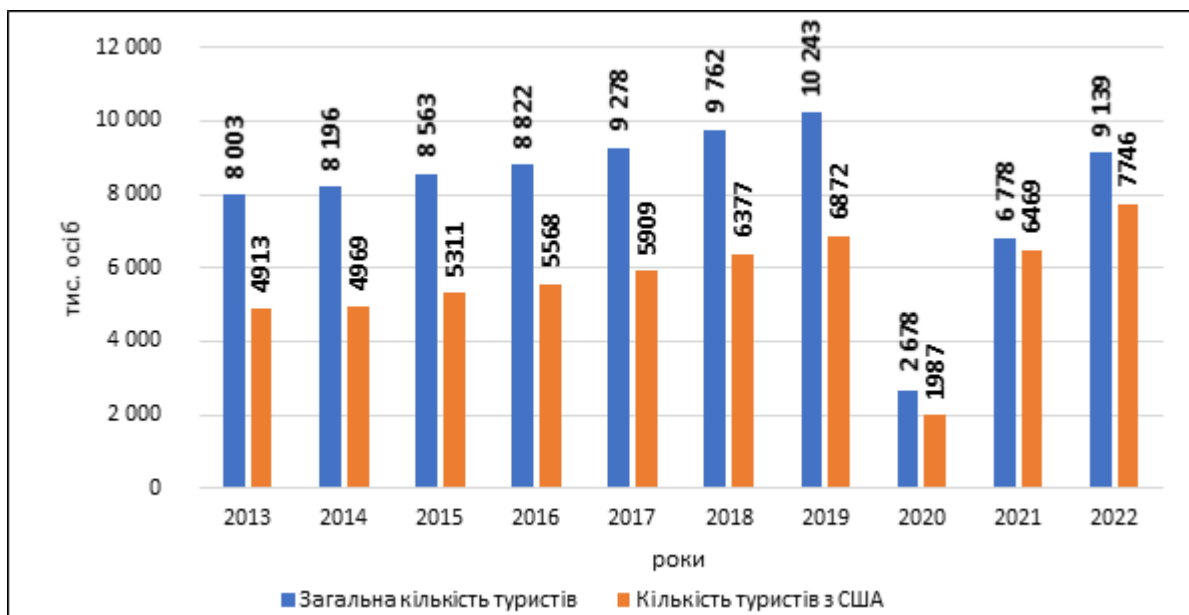
Щороку мільйони туристів з США відвідують Гавайські острови, що робить їх одним з найпопулярніших напрямків для американських туристів (табл. 3.1). Штат знаходиться на десятому місці в США за туристичною популярністю після Каліфорнії, Флориди, Невади, Техасу, Нью-Йорку, Вірджинії, Південної Кароліни, Арізони та Джорджії [1].

Таблиця 3.1

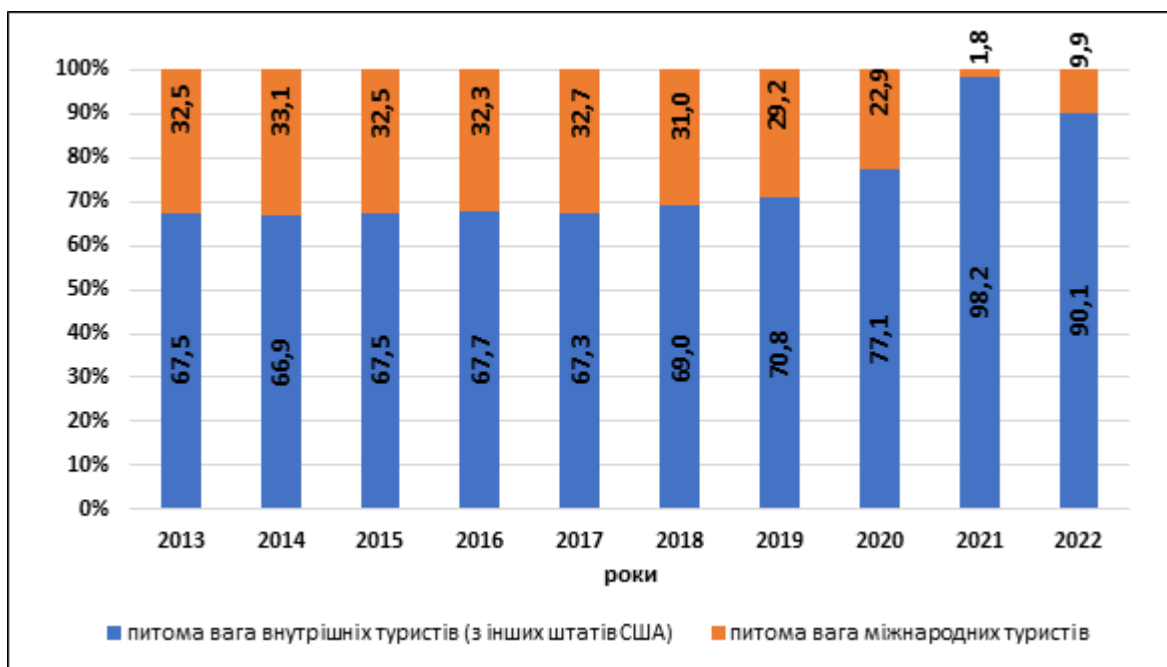
Місце Гавайських островів на туристичному ринку США
(складено автором за [27])

Рік	Загальна кількість туристів	Кількість туристів з США	у тому числі	
			туристи із Заходу США	туристи зі Сходу США
2013	8003474	4913281	3211429	1701852
2014	8196342	4968559	3255475	1713085
2015	8563018	5311322	3507652	1803670
2016	8821802	5556917	3664150	1892768
2017	9277613	5908989	3868195	2040795
2018	9761448	6377352	4203894	2173458
2019	10243165	6871839	4595319	2276520
2020	2678073	1987326	1311176	676150
2021	6777760	6468899	4473588	1995311
2022	9138674	7746478	5277349	2469128

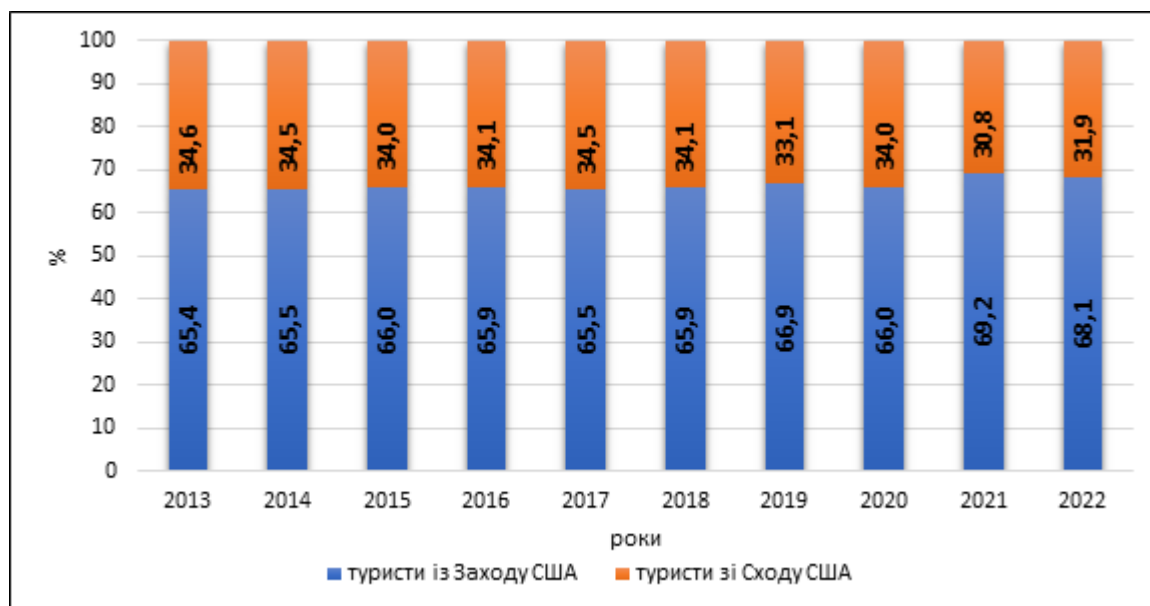
Протягом 2013-2022 років туристи з США становили більше половини всіх туристів Гавайських островів (рис. 3.1). Серед американських туристів переважають туристи із заходу США (якщо за «Захід США» брати 24 штати на захід від річки Міссісіпі) [5].

А

Б

В

Рис. 3.1. Динаміка кількості (А) і структури (Б-В) туристів з США, які відвідали Гавайські острови протягом 2013-2022 років (побудовано автором за [27])

3.2. Особливості туризму на Гавайських островах

Питома вага туризму в структурі економіки Гаваїв станом на 2023 рік складала 25 %. Враховуючи інші галузі економіки, які пов'язані з індустрією

туризму та обслуговують туристичні потоки (харчову промисловість, транспорт, торгівлю, сувенірну галузь, інтернет і зв'язок, фінансові послуги, сферу культури, спортивну галузь тощо), значення туризму для економіки Гаваїв є набагато більшим [8].

Для мільйонів людей, Гаваї – це одне з найкращих місць для відпочинку в усьому світі. До середини XIX століття більшість відвідувачів Гавайських островів були торговими моряками, які після багатьох місяців морських подорожей припливали сюди поповнити запаси на кораблях. Ці люди прибували сюди не для відпочинку, тому можна стверджувати, що «тогочасний туризм» на Гаваях сильно відрізнявся від того, яким він є сьогодні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Етапи розвитку туризму Гавайських островів
(складено автором за [10; 18])

Період	Визначна подія, що посприяла розвитку туризму на Гаваях
1778 рік	Джеймс Кук і його команда були «першими туристами», які відвідали Гаваї
XIX ст.	Більшість відвідувачів Гавайських островів були торговими моряками, які після багатьох місяців морських подорожей припливали сюди поповнити запаси на кораблі.
1850-і роки	Перевезення вантажів та пасажирів – основна діяльність на Гавайських островах
27 січня 1866 року	Марк Твен та ще 68 пасажирів прибули до Гонолулу на пароплаві «Аякс»
18 березня 1866 року	Марк Твен прибув на Гаваї як репортер та досліджував їх протягом 4-х місяців
1876 рік	Підписання Договору про взаємне співробітництво між США та Королівством Гаваї, що підвищило загальну економічну активність на островах
1870 рік	Уряд Гавайських островів почав рекламувати острови, демонструючи фотографії на виставках, зокрема у Відні (1873 р.) і Філадельфії (1876 р.), що посприяло збільшенню туристів
1890-і роки	Поїздка на Гаваї коштувала значних грошей та була справжньою розкішшю для населення
1885-1904 роки	Гаваї почали випускати статистичний збірник «Thrum's Hawaiian Annual and Standard Guide», який містив спеціальний розділ інформації для туристів
1950-і роки	Початок масового туризму на Гавайських островах
1959 рік	Створення штату (Гаваї) та початок масового туризму (особливо між Гаваями та материковою частиною США)
1999 рік	Національний журнал географічних подорожей включив Гаваї до списку «50 місць у житті: найкращі напрямки світу», де Гаваї були одним із найпопулярніших туристичних місць у світі

2014 рік	News and World Report оцінює острів Мауї як найкраще місце для відпочинку в США
2019 рік	До штату Гаваї прибули рекордні 10 мільйонів туристів
2020-2021 роки	Через пандемію коронавірусу туризм на Гаваях перебував на критично низькому рівні
2022-2024 роки	Внаслідок значного зниження захворюваності на COVID-19, індустрія туризму на Гаваях починає поступово відновлюватися, оскільки люди повертаються до подорожей та туризму

Гаваї не завжди були одним з головних туристичних центрів світу, однак вони мали ряд факторів для розвитку туристично-рекреаційної діяльності [18], зокрема, конкурентні бізнес-можливості, розширення внутрішньої політики, розвиток продуктивних сил, структури і рівня добробуту населення, включення Гаваїв як 50-о штату до складу США. Внаслідок розвитку цих чинників після завершення Другої світової війни почався розвиток масового туризму, який став невід'ємною частиною цих островів [10].

Гавайські острови – найбільший транспортний вузол у північній частині Тихого океану, через який проходять шляхи, що з'єднують США і Канаду з державами Східної Азії, Філіппінами, Австралією і Новою Зеландією. Через особливості географічного положення відвідати Гавайські острови можливо лише морським або авіаційним транспортом. До 1920-х років, поки не почалися пасажирські авіап перевезення, приватні човни були єдиним засобом пересування між островами. На сьогоднішній день авіаційні перевезення є домінуючими та становлять понад 98 % усіх пасажирських перевезень (рис. 3.2).

Гаваї можна вважати одним із найпривабливіших, найдорожчих та найкращих туристичних центрів у світі. Багато туристичних агентств по всьому світу використовують широкі маркетингові методи, у тому числі агресивний маркетинг, щоб залучити якомога більше туристів до Гавайських островів. Крім того, Hawaiian Tourism Authority (Управління туризмом Гаваїв) надає відповідну інформацію, зокрема про житло, круїзи, авіалінії та пам'ятки, таким чином, сприяючи успішному туру та полегшенню планування туристсько-рекреаційної діяльності на Гаваях.

Рис. 3.2. Структура туристичних подорожей до Гавайських островів за видами транспорту в 2013-2022 роках (побудовано автором за [27])

В 2022 році кількість туристів, які відвідали Гавайські острови, склала 9233,983 тис. осіб. З них 9138,674 тис. туристів скористалися авіатранспортом, а 95309 туристів – морським транспортом (на комфортабельних круїзних лайнерах). Це на 36,2 % перевищує відповідні показники 2021 року, протягом якого Гаваї відвідали 6777,76 тис. осіб (усі авіатранспортом через обмеженість подорожей на круїзних лайнерах у зв'язку з COVID-19) та на 241 % перевищує показники 2020 року, протягом якого кількість туристів складала всього 2708,258 тис. осіб (у тому числі 2678,073 тис. туристів прибули авіатранспортом і 30185 туристів – морським транспортом) (рис. 3.2-3.3) [27]. Отже, можна стверджувати, що туристична індустрія Гаваїв швидко відновлюється після глобальної пандемії COVID-19. Вакцинування населення, в результаті якого значно зменшилася захворюваність на коронавірус, дозволили суттєво послабити обмеження на подорожі та карантинні вимоги [8].

Від відвідуваності Гавайських островів прямо залежать доходи штату від туризму. В 2022 році туристи, що відвідали Гаваї, витратили 19,8 млрд. дол. США. Це на 50,5 % перевищує 2021 рік та на 11,0 % – доковідний 2019 рік (рис. 3.4).

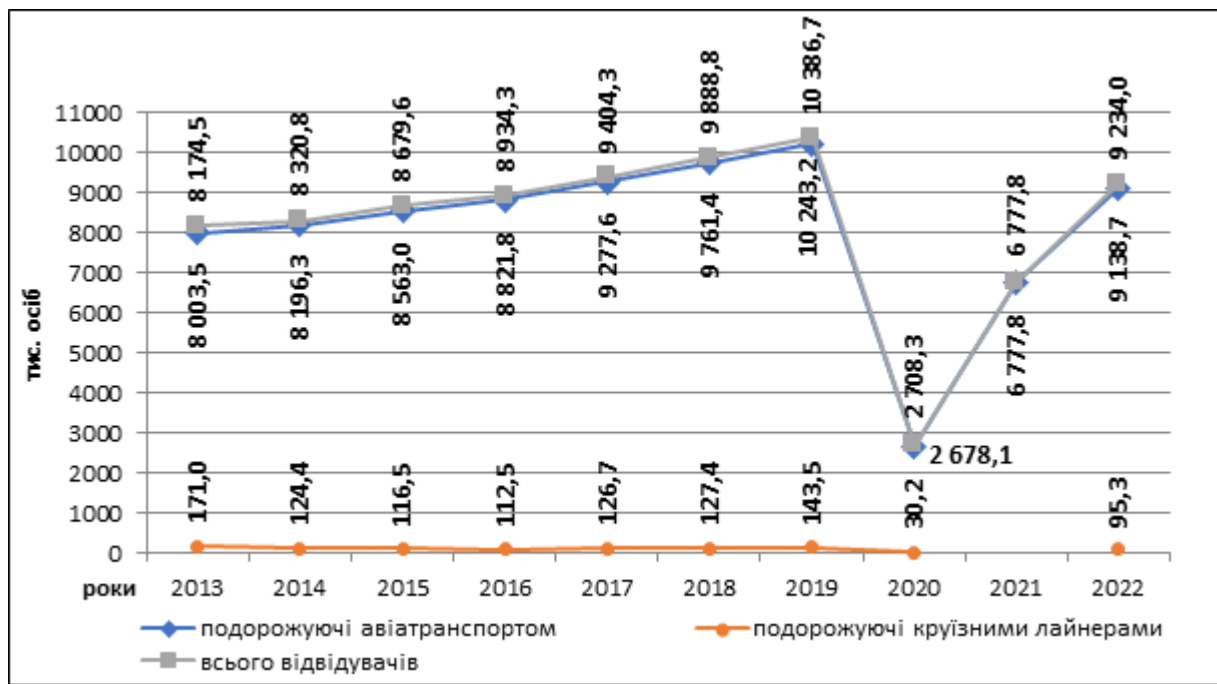
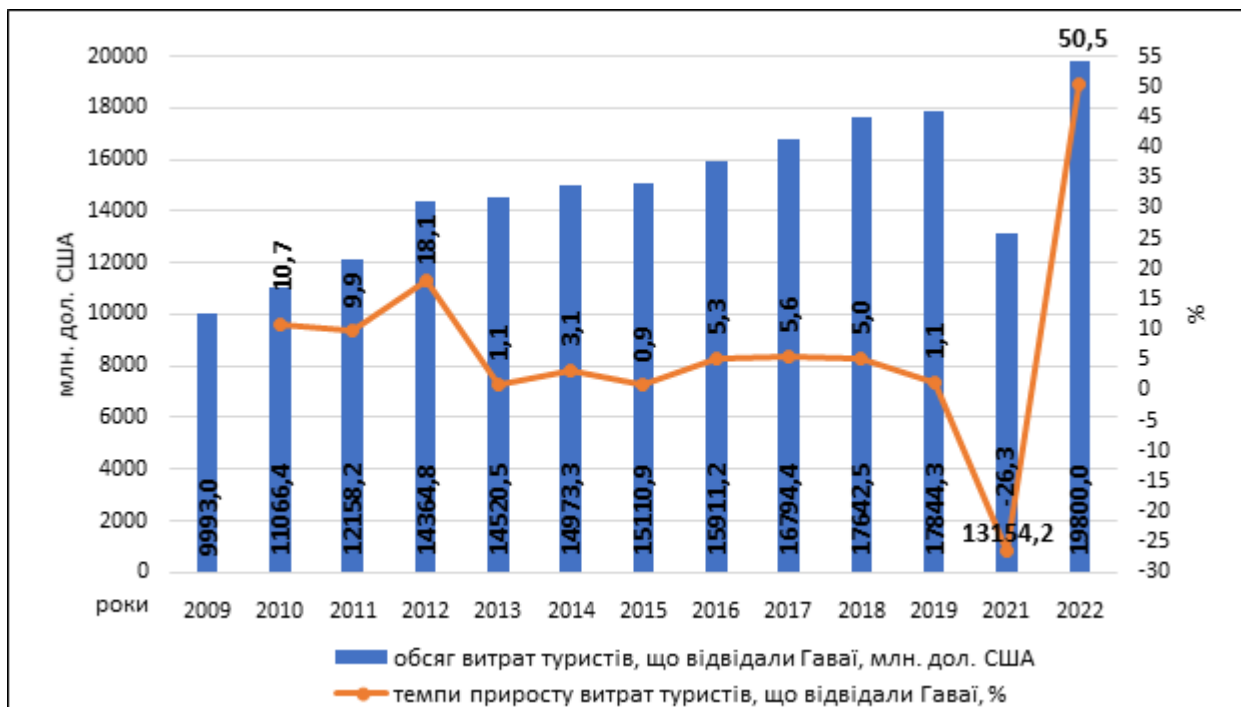

Рис. 3.3. Динаміка кількості туристів, які відвідали Гавайські острови в 2013-2022 роках (побудовано автором за [27])

* порівняльна річна статистика витрат відвідувачів за 2020 рік недоступна. У зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з COVID-19, з квітня по жовтень 2020 року не проводилися опитування, а кількість відвідувачів була обмежена

Рис. 3.4. Динаміка витрат туристів, що відвідали Гаваї в 2009-2022 роках (побудовано автором за [27])

Як уже зазначалося, серед туристів Гавайських островів переважають внутрішні туристи (з континентальних штатів США) (рис. 3.1). Серед міжнародних туристів Гаваїв найбільша частка припадає на жителів Канади і Японії (67 % всіх міжнародних туристів у 2022 році). В географічній структурі міжнародних туристичних прибуттів Гаваїв також слід відзначити Океанію (зокрема Австралію), Азію (зокрема Південну Корею) та Європу (зокрема Велику Британію та Німеччину) (рис. 3.5-3.6).

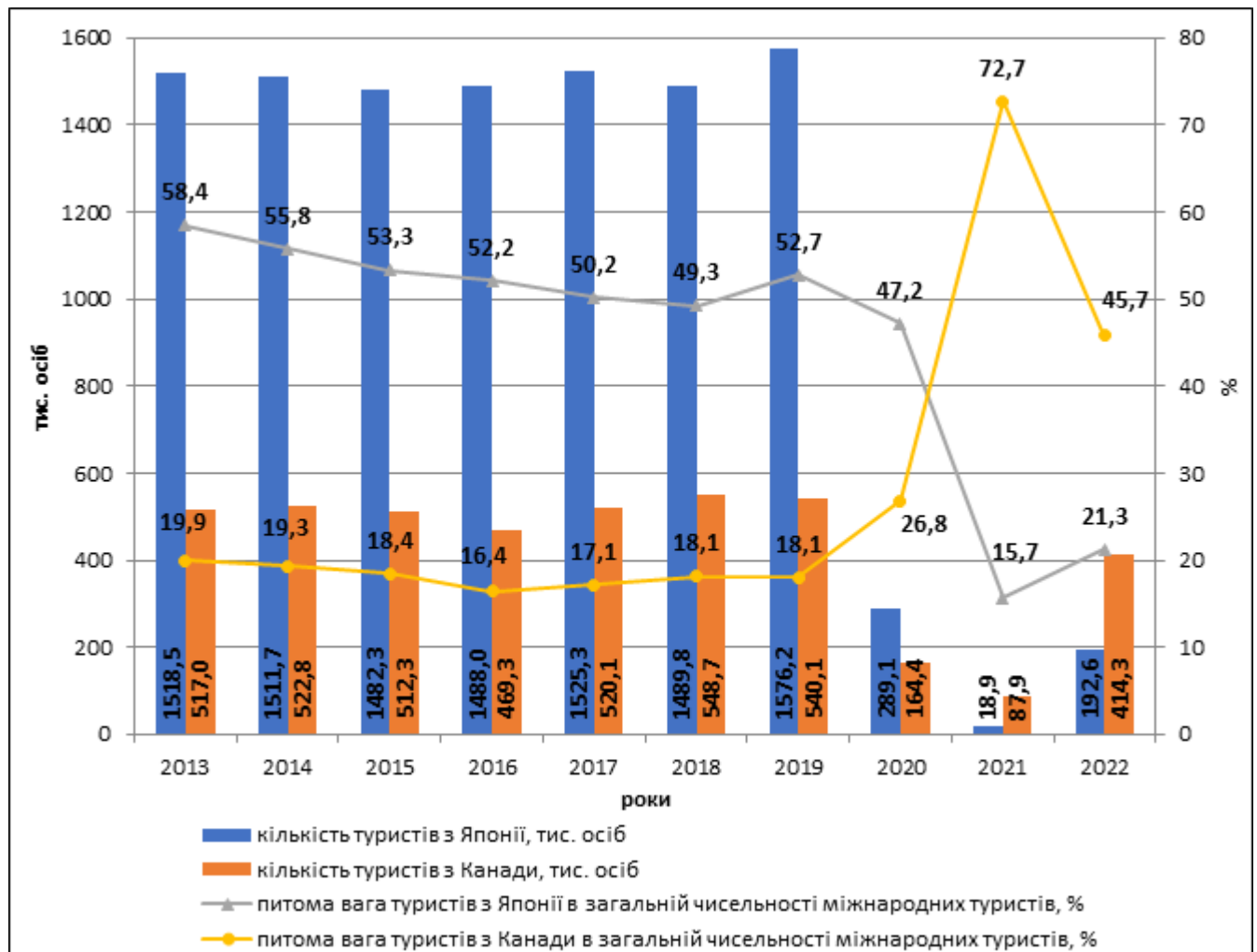
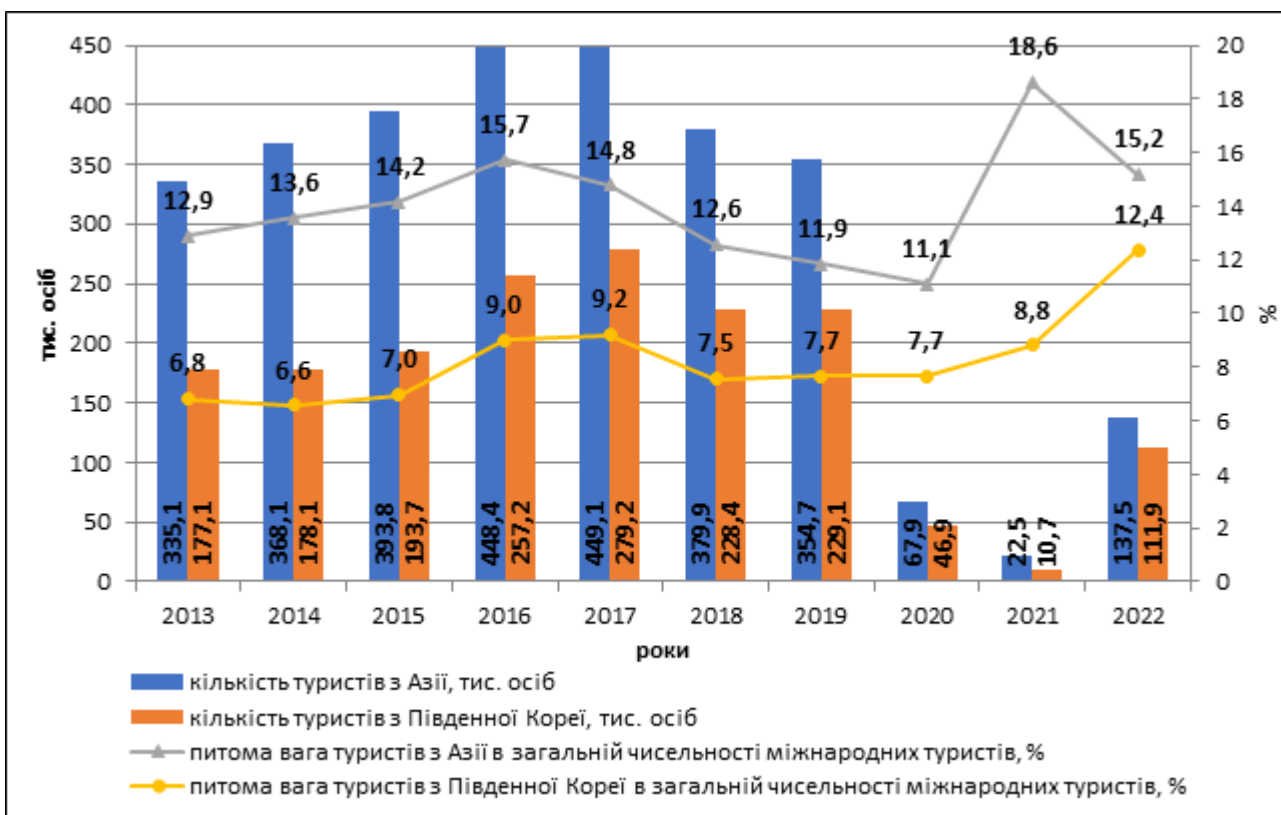
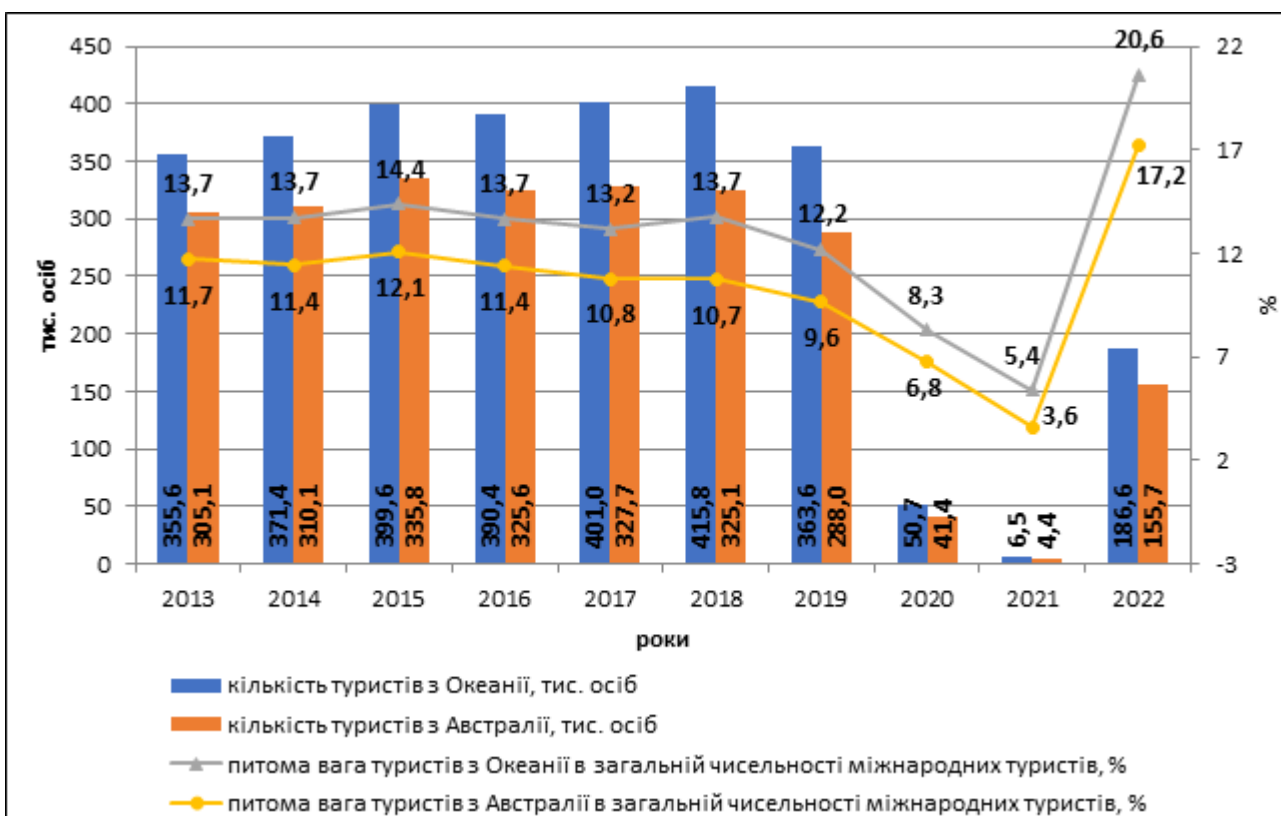

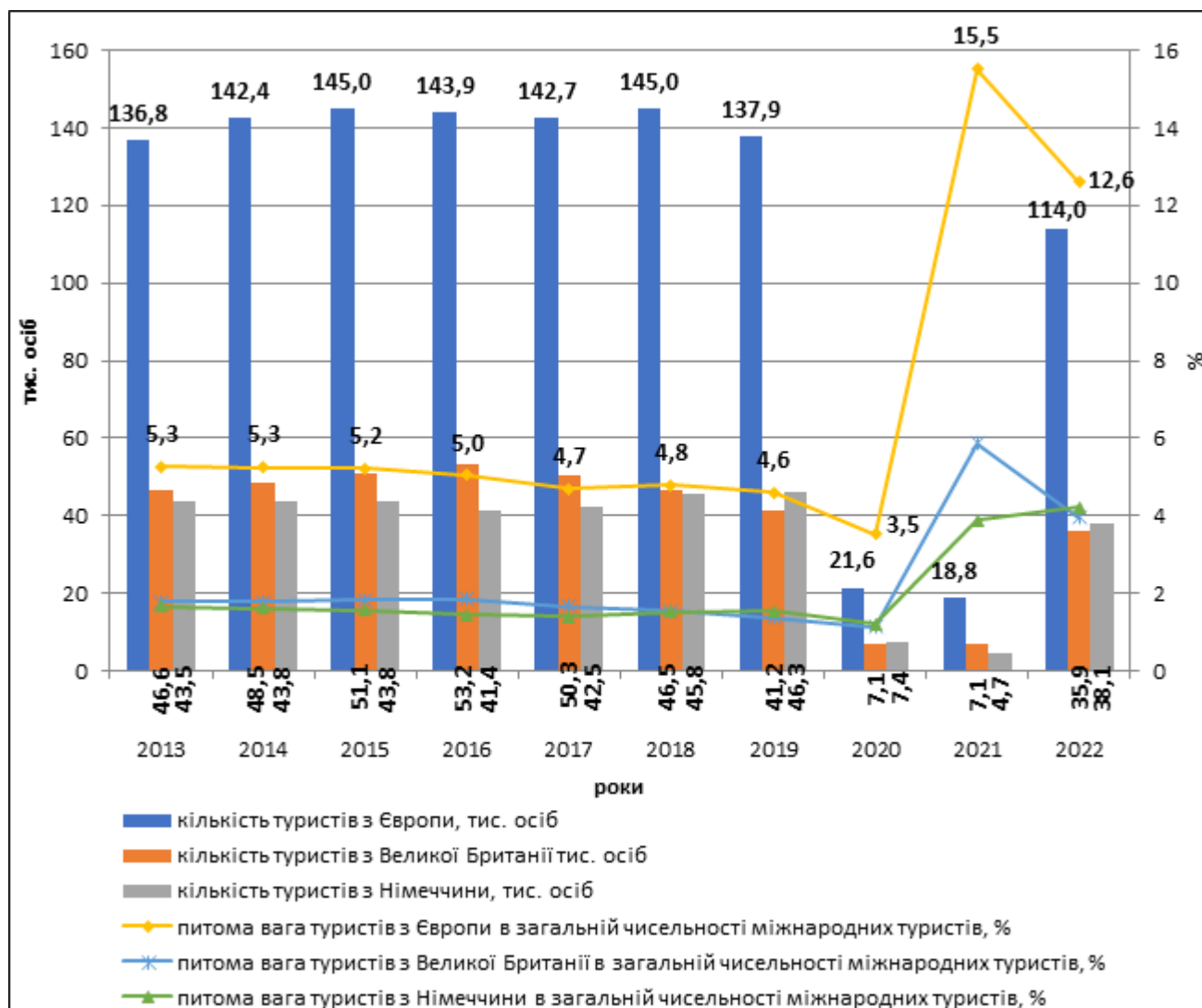
Рис. 3.5. Динаміка туристів з Японії та Канади, що відвідали Гаваї в 2013-2022 роках (побудовано автором за [27])

А

Б

В

Рис. 3.5. Динаміка туристів з Азії (А), Океанії (Б) та Європи (В), що відвідали Гаваї в 2013-2022 роках (побудовано автором за [27])

Аналіз туристичних потоків на Гавайських островах дозволяє зробити висновки, що Гаваї є надзвичайно привабливим регіоном для туристів – як внутрішніх (з США), так і міжнародних.

Варто відзначити вплив на розвиток туризму Гаваїв коронавірусної хвороби 2019-2022 років, яка спричинила обмеження на транспортні сполучення задля запобігання поширення епідемії, а також катастрофічне падіння попиту серед туристів. Пандемія коронавірусу мала глибоко негативні наслідки для туристичної

індустрії, обумовивши сильне падіння відвідуваності штату туристами і, відповідно, прибутковості цієї галузі економіки для бюджету Гаваїв [29].

Гавайські острови володіють величезною кількістю цікавих та унікальних туристсько-рекреаційних об'єктів. Розвинена туристсько-рекреаційна інфраструктура, ідеальні погодні умови, унікальна флора і фауна, величні вулкани, розкішні береги Гавайських островів та багато іншого – все це робить штат головною мрією туристів. Гавайський туризм знаходиться на етапі, який вимагає змін пріоритетів. Місця, які колись були невідомі відвідувачам, тепер часто є проблемою для Hawaii Tourism Authority. Багато з них є культурно чутливими, знаходяться на приватній землі або становлять небезпеку для відвідувачів. Постійне прагнення до збільшення кількості відвідувачів негативно впливає на природне середовище та корінне населення островів [17]. З щорічним припливом мільйонів людей проявляється «темна сторона» туризму Гавайських островів: діяльність людини та урбанізація ставлять під загрозу навколишнє середовище Гаваїв, у тому числі туристсько-рекреаційні ресурси, що дало штату один із найвищих показників вимирання природних видів на планеті та прізвисько «Світова столиця зникаючих видів» [24].

ВИСНОВКИ

1. Основними поняттями і термінами даного дослідження виступають «туристичні ресурси», «рекреаційні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси», «туристсько-рекреаційний потенціал», «туристсько-рекреаційний комплекс», «туристсько-рекреаційна діяльність» та деякі інші. Виділяють наступні підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів: сутнісний або традиційний, діяльнісний або ситуативний, атрактивний, ціннісний, функціональний, еколого-економічний.

2. Відомі як «Paradise of the Pacific» (Тихоокеанський рай), Гавайські острови мають унікальні та надзвичайно різноманітні туристсько-рекреаційні ресурси: мальовничі орографічні і спелеологічні об'єкти (численні вулкани, гострі скелі, гірські схили, хребти, вулканічні гори, рифи, кратери, глибокі каньйони, лавові печери і труби тощо); м'який тропічний клімат; розкішні золоті пляжі з білого, зеленого, чорного і червоного піску; живописні річки, струмки, водоспади, природні озера і резервуари; лікувальні глини і мінеральні джерела; унікальна флора і фауна з різноманітними краєвидами тощо.

Служба національних парків США виділяє на території Гавайський островів дев'ять національних парків, у тому числі п'ять національних парків, одну національну стежку, один національний меморіал та два національні історичні місця. Гавайські національні парки включають 974 видатні місця та понад 3 мільйони колекційних об'єктів у музеях. Окрім національних парків, на Гаваях створена система державних парків, яка складається з 60-и державних парків та паркових заповідників, зон відпочинку, оглядових майданчиків (зон), монументів та історичних місць; система із 20-и природних заповідників та система із 57-и лісових заповідних територій. Краса квітучих садів і високих дерев зберігається в 34-х ботанічних садах та дендропарках, а екзотичний тваринний світ – у близько 20-и зоопарках, акваріумах та океанаріумах. Також на території Гавайських

островів створений Біосферний заповідник Гавайських островів, який включає Національний парк «Гавайські вулкани» та Національний парк «Халеакала».

Станом на 2024 рік на території штату функціонувало понад 90 музеїв і пов'язаних з ними місць (у тому числі 33 національні історичні пам'ятки). 560 готелів від однієї до п'яти зірок, понад 3500 закладів громадського харчування, близько 300 басейнів і 10 аквапарків тощо. Серед всесвітньо відомих фестивалів, що проводяться на островах, слід відзначити Aloha Festivals, Honolulu Marathon, Hawai'i International Film Festival, O'ahu's Prince Lot Hula Competition, фестиваль Eō E 'Emalani I Alaka'i, King Kamehameha I Celebration тощо.

3. На території Гавайських островів знаходяться два об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Hawai'i Volcanoes National Park (Національний парк «Гавайські вулкани»), який є частиною Біосферного заповіднику Гавайських островів, та Papahānaumokuākea Marine National Monument (Національний морський пам'ятник «Папаханаумокуакеа»).

4. Штат Гаваї, який часто називають «перехрестям» Тихого океану, є важливим культурним центром і головною «туристичною Меккою» США. Туризм є найбільшою галуззю економіки Гаваїв. Його питома вага в структурі економіки штату станом на 2023 рік складала 25 %. Щороку мільйони туристів з США відвідують Гавайські острови, що робить їх одним з найпопулярніших напрямків для американських туристів. Штат знаходиться на десятому місці в США за туристичною популярністю після Каліфорнії, Флориди, Невади, Техасу, Нью-Йорку, Вірджинії, Південної Кароліни, Арізони та Джорджії. Протягом 2013-2022 років туристи з США становили більше половини всіх туристів Гавайських островів. Серед американських туристів переважають туристи із заходу США.

5. Через особливості географічного положення відвідати Гавайські острови можливо лише морським або авіаційним транспортом. На сьогоднішній день авіаційні перевезення є домінуючими та становлять понад 98 % усіх пасажирських перевезень. В 2022 році кількість туристів, які відвідали Гавайські острови, складала

9233,983 тис. осіб. З них 9138,674 тис. туристів скористалися авіатранспортом, а 95309 туристів – морським транспортом (на комфортабельних круїзних лайнерах). Це на 36,2 % перевищує відповідні показники 2021 року та на 241 % – показники 2020 року. Отже, туристична індустрія Гаваїв швидко відновлюється після глобальної пандемії COVID-19. Серед міжнародних туристів Гаваїв найбільша частка припадає на жителів Канади і Японії (67 % всіх міжнародних туристів у 2022 році). В географічній структурі міжнародних туристичних прибуттів Гаваїв також слід відзначити Океанію (зокрема Австралію), Азію (зокрема Південну Корею) та Європу (зокрема Велику Британію та Німеччину).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Американський журнал News and World Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usnews.com>
2. Американський сайт туризму – Tripadvisor [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.tripadvisor.com>
3. Бейдик О. О. Географія туризму : навч.-метод. комплекс для студентів спеціальності «Туризм» / О. О. Бейдик. – К. : ВГЛ «Обрії», 2007. – 108 с.
4. Ботанічні сади та дендрарії Гаваїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nextvacay.com/botanical-gardens-hawaii>
5. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unwto.org/>
6. Гавайські острови [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Гавайські_острови#Великі_острови
7. Гребінюк В. Д. Особливості рекреаційного туризму [Електронний ресурс] / В. Д. Гребінюк // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. – С.114-117. – Режим доступу : https://tourlib.net/statti_ukr/grebinjuk.htm
8. Гусєва Н. В. Туристичні потоки на Гавайських островах / Н. В. Гусєва, І. С. Савінов // Регіон – 2024: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 4 квітня 2024 р.) / Гол. ред. колегії Л. М. Немець. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024.
9. Давидюк Ю. В. Туристсько-рекреаційний комплекс: сутність, структура, функції [Електронний ресурс] / Ю. В. Давидюк // Тези Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки

- (травень 2015 р.). – Житомир: ЖДТУ, 2015. – Режим доступу : https://tourlib.net/statti_ukr/davydjuk3.htm
10. Історія Гаваїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/Історія_Гаваїв.html
11. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навч. посіб. для студ. спец. «Туризм» / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2005. – 432 с.
12. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с. – Режим доступу : https://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr5-2.htm
13. Менеджмент туристичної діяльності : навч. посіб. [Електронний ресурс] / За ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с. – Режим доступу : <https://buklib.net/books/22018/>
14. Нестерчук І. К. Оцінка та основні етапи формування туристично-рекреаційного та гастрономічного потенціалів регіону в контексті розвитку гастрономічного туризму [Електронний ресурс] // І. К. Нестерчук // Географія та туризм. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/33689/1/18.%20GTT_2019_52_33-44.pdf
15. Офіційний сайт UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://whc.unesco.org/en/activities/497/#:~:text=The%20Hawaii%20Islands%20Biosphere%20Reserve,also%20a%20World%20Heritage%20site.&text=Glacier%20Bay%20\(USA\)%20is%20part,the%20larger%20World%20Heritage%20site.](https://whc.unesco.org/en/activities/497/#:~:text=The%20Hawaii%20Islands%20Biosphere%20Reserve,also%20a%20World%20Heritage%20site.&text=Glacier%20Bay%20(USA)%20is%20part,the%20larger%20World%20Heritage%20site.)
16. Офіційний сайт Гаваїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gohawaii.com/>
17. Проблеми надмірного туризму на Гаваях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/ukr/travel/perepolnennye-restorany-limity-vodugavayyah-1660827265.html>
18. Розвиток туризму на Гаваях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nerdwallet.com/article/travel/hawaii-tourism-bigger-than-ever>

19. Романів П. В. Основи туризму: навч.-метод. матеріали [Електронний ресурс] / П. В. Романів, І. З. Жук. – Львів, 2013. – 65 с. – Режим доступу : https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Romaniv_Zhuk_2013_Osn_turyz.pdf
20. Симочко Г. Поняттєво-термінологічний апарат та підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів [Електронний ресурс] / Г. Симочко // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. – Вип. № 2. – 2012. – Режим доступу : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20346/1/Symochko.pdf>
21. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: підручник [Електронний ресурс] / За заг. ред. В. Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с. – Режим доступу : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/574022/mod_resource/content/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf
22. Управління туризму Гавайських островів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hawaiiitourismauthority.org>
23. Фестивалі Гавайських островів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hawaiiitourismauthority.org/media/1689/maemae-native-hawaiian-festivals-english.pdf>
24. Цікаві факти про Гаваї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tut-cikavo.com/krajini/krainy-okeanii/797-tsikavi-fakti-pro-gavaji>
25. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів [Електронний ресурс] / Л. Черчик. – Режим доступу : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ttp.pdf
26. Штат Гаваї [Електронний ресурс] // Про США. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_islands_of_Hawaii
27. 2022 Annual Visitor Research Report [Електронний ресурс] // Hawaii tourism authority. – Режим доступу : <https://www.hawaiiitourismauthority.org/media/11448/2022-annual-report-final3.pdf>

28. Caves in Hawaii [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.pandaonline.com/caves-in-hawaii/>
29. COVID-19 на Гавайях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.hawaiitourismauthority.org/>
30. Division of Aquatic resources of Hawaii [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://dlnr.hawaii.gov/dar/>
31. Hawai'i's State Park System [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://dlnr.hawaii.gov/dsp/parks/about-our-parks/#:~:text=Hawai%27i%27s%20State%20Park%20System,outdoor%20recreation%20and%20heritage%20opportunities.>
32. Hawaii [Электронный ресурс] // BRITANNICA. – Режим доступа : <https://www.britannica.com/place/Hawaii-state>
33. Hawaii Forests Reserves System [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://dlnr.hawaii.gov/forestry/frs/reserves/>
34. Hawaii museums [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.gohawaii.com/experiences/sightseeing/Museums>
35. Hawaii rivers [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.nps.gov/subjects/rivers/hawaii.html>
36. Hawaii water resources [Электронный ресурс] // Wikipedia. – Режим доступа : https://en.wikipedia.org/wiki/Hawaii_water_resource_region
37. Hawaii water resources [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://core.ac.uk/download/pdf/211326269.pdf>
38. Hawaiian fauna [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.to-hawaii.com/fauna.php>
39. Hawaiian flora [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://naturalhistory2.si.edu/botany/hawaiianflora/>
40. Hawaiian flora and fauna [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.goway.com/travel-information/australia-south-pacific/usa-hawaii/nature-and-wildlife/>

41. Hawaiian streams [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://dlnr.hawaii.gov/dar/habitat/about-streams/>
42. Historical sights and places of the Hawaiian Islands [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.gohawaii.com/islands/hawaii-big-island/things-to-do/land-activities/historic-places>
43. National Park Service of Hawaii [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.nps.gov/state/hi/index.htm>
44. Natural Area Reserves System [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://hawaiiibiodiversity.org/natural-area-reserves/>
45. Population Estimate for 2023 [Электронный ресурс] // STATSAMERICA. – Режим доступа : https://www.statsamerica.org/sip/rank_list.aspx?rank_label=pop1
46. Statista [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.statista.com/>
47. What's the largest U.S. state by area? [Электронный ресурс] // BRITANNICA. – Режим доступа : <https://www.britannica.com/topic/largest-U-S-state-by-area>;
48. World maps [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.mapsofworld.com>